

Leonard Górnicki

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: lgrnicki@gmail.com

telefon: +48 71 375 23 64

DOI: 10.15290/mhi.2015.14.01.09

Unifikacja i kodyfikacja prawa o spółkach akcyjnych w II Rzeczypospolitej Polskiej

SUMMARY

Unification and Codification of the Law on Joint-Stock Companies in the Second Polish Republic

The text is about the unification and the codification of the law on joint-stock companies in Poland in the years 1918–1939. The author analyses the process of preparing the draft, which led to the President's decree from March 22nd, 1928, Law on Joint-Stock Companies (Journal of Laws No. 39, item 383). This decree was subsequently included into the Commercial Code, which was passed as the President's decree from June 27, 1934, part I (Journal of Laws No. 57, item 502). As the author endeavours to prove, the law on joint-stock companies was a common work of the Codification Committee, established in 1919, and the Ministry of Industry and Commerce. The main contribution to the works was made by professor Aleksander Doliński, who was chairman of the subcommittee of commercial law in the Codification Committee. Also dr. Witold Supiński, legal counselor in the Ministry of Industry and Commerce, played an important role. In the last phase of works on the Commercial Code, the contribution of professor Tadeusz Dziurzyński should be mentioned. The author then characterizes the basic grounds of Polish law on joint-stock companies. He expresses that the normative system, instead of concession system, was implemented (with some exceptions). Like other modern legal systems, the law did not construct the definition of the joint-stock company, but pointed out the important elements which differentiate it from other companies. The author examines these elements.

In conclusion he expresses that Polish law on joint-stock companies was an original law, based on domestic experience of commerce. However, it referred to the German Handelsgesetzbuch from 1897 (§ 178–319 HGB).

Key words: joint-stock companies, unification and codification of law, Polish Commercial Code 1934, the system of concession, the normative system

Słowa kluczowe: spółki akcyjne, unifikacja i kodyfikacja prawa, polski kodeks handlowy 1934, system koncesyjny, system normatywny

1. Przebieg prac

Prace nad prawem akcyjnym rozpoczęto jeszcze przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości, w 1917 r. w Towarzystwie Prawniczym Warszawskim. Projekt prawa o spółkach akcyjnych przygotowywała utworzona w tymże Towarzystwie Podkomisja Spółek Akcyjnych, w której funkcję referenta pełnił Czesław Poznański¹. Nie zdążono tego projektu ukończyć, a ukazało się drukiem tylko 21 pierwszych jego artykułów, które zostały poddane publicznej dyskusji².

Niewątpliwie wykorzystano jednak te doświadczenia u progu II RP, kiedy to 19 lutego 1919 r. minister sprawiedliwości, Leon Supiński, utworzył przy tymże Ministerstwie Komisję Prawa Handlowego w składzie: przewodniczący – Jan Jakub Litauer, który – jak powyżej wskazałem – przewodniczył już w Podkomisji Spółek Akcyjnych, referent z ramienia Ministerstwa Sprawiedliwości – radca ministerialny Jan Namitkiewicz, członkowie: Antoni Górski, Stanisław Wróblewski i Stanisław Gołąb z Krakowa (*de facto* nie brali udziału w pracach Komisji), Aleksander Doliński ze Lwowa (*de facto* nie brał udziału w pracach Komisji), a także Jan Cholewicki – sędzia Sądu Najwyższego, Aleksander Jackowski – adwokat, Marek Kuratowski – adwokat, Szymon Landau – notariusz, Bernard Maliniak – adwokat i Bolesław Rotwand – adwokat, wszyscy z Warszawy. Funkcję delegatów Ministerstwa Przemysłu i Handlu pełnili: Karol Kozłowski – naczelnik Wydziału Prawnego i Karol Wellisch – radca ministerialny, a Ministerstwa Skarbu Bronisław Bouffał – p.o. szefa sekcji. W charakterze rzeczoznawców w pracach Komisji brali udział delegaci: Komitetu Giełdowego w Warszawie – Kazimierz Natanson i Urzędu Starszych Zgromadzenia Kupców – Zygmunt Heilperin. Udział nieurzędowy w Komisji wzięli, na zaproszenie przewodniczącego: profesor Maurycy Allerhand ze Lwowa i adwokat Feliks Szenwic z Warszawy. Referentem w Komisji w ciągu tego okresu był Bernard Maliniak³. Komisja miała za zadanie podjęcie prac nad uzupełnieniem braków

¹ Pełny skład Podkomisji: J. J. Litauer (przewodniczący), J. Światopełk-Zawadzki (zastępca przewodniczącego), W. Przedpełski (sekretarz), T. Zylber (zastępca sekretarza), B. Maliniak, Cz. Poznański (referent projektu), A. Kroński, F. Szenwic (Schoenwitz), L. Muttermilch, St. Wilczyński, L. Babiński, M. Lewy, Z. Heilperin (delegat Urzędu Starszych Zgromadzenia Kupców).

² Układ tej pierwszej części projektu przedstawiał się tak: O istocie i nazwie spółek akcyjnych (art. 1–2), O zakładaniu spółek akcyjnych (art. 3–13), O odpowiedzialności z tytułu zawiązania spółki i o wynagrodzeniu wierzycieli (art. 14–21); zob. *Projekt prawa o spółkach akcyjnych*, „Gazeta Sądowa Warszawska” (dalej: GSW) 1917, nr 23, s. 249–251; projekt wywołał niewielki odzew: S. Schoenwitz, *Uwagi do pierwszej części prawa o spółkach akcyjnych: „O istocie i nazwie spółek bezimiennych”*, GSW 1917, nr 23, s. 251–252; Sz. Landau, *Z powodu projektu prawa o spółkach akcyjnych*, GSW 1917, nr 30, s. 320.

³ Zob. *Materiały do prawa akcyjnego (z prac b. Komisji prawa handlowego przy Ministerstwie Sprawiedliwości)*, „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” 1920, s. 315–316; *Różne wiadomości*, GSW 1919, nr 11, s. 108 i nr 12, s. 114.

i unifikacją ustawodawstwa handlowego, obowiązującego w poszczególnych byłych dzielnicach Polski. W tymże jeszcze roku Komisja Prawa Handlowego rozpoczęła prace nad ustawą o spółkach akcyjnych. Pierwsze jej posiedzenie, na którym – po rozważeniu programu i techniki pracy – postanowiono przystąpić przede wszystkim do opracowania prawa o spółkach akcyjnych, odbyło się 28 lutego, ostatnie na początku lipca 1919 r. W ciągu tego czasu Komisja odbyła 16 posiedzeń, ostatnie 25 czerwca tegoż roku, co dokumentują opublikowane protokoły jej obrad⁴.

Wkrótce jednak zwyciężyła w parlamencie koncepcja przeniesienia ciężaru prac unifikacyjnych i kodyfikacyjnych do wyspecjalizowanego ciała, reprezentującego w założeniu prawników ze wszystkich byłych zaborów, zarówno wybitnych teoretyków, jak i praktyków. Ustawą z dnia 3 czerwca 1919 r. powołano do życia Komisję Kodyfikacyjną (Dz.P.P.P. z 6 czerwca 1919, Nr 44, poz. 315), przy czym moc obowiązującą tej ustawy rozciągnięto 23 czerwca 1921 r. także na teren byłej dzielnicy pruskiej (Dz.U.R.P., Nr 75, poz. 511). Komisja Prawa Handlowego zaniechała dalszych czynności, a materiały z jej prac przekazano Komisji Kodyfikacyjnej RP.

W Komisji Kodyfikacyjnej Sekcja Prawa Handlowego, jak można ustalić na podstawie Sprawozdania z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 3 czerwca 1919 do 31 maja 1920, już w 1920 r. wyznaczyła referentów prawa akcyjnego, jak również prawa spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, w osobach prezesa Sekcji Aleksandra Dolińskiego oraz jej członka Jana Jakuba Litauera, którego zastąpił Antoni Górski. Najpóźniej do kwietnia 1921 r., co wynika ze Sprawozdania z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 czerwca 1920 do 15 kwietnia 1921, projekt prawa akcyjnego został złożony przez referentów i znajdował się w stadium jego przepisywania w biurze Sekcji we Lwowie, gdyż miał on być przedmiotem jej obrad na posiedzeniu jesienią 1921 r.⁵ Jednakże Sekcja Prawa Handlowego mając – z polecenia rządu – pilniejsze prace do wykonania, a to nad prawem wekslowym, czekowym i patentowym, dopiero po ich zakończeniu w 1924 r. podjęła obrady nad projektem ustawy o spółkach akcyjnych⁶. Funkcję referentów głównych projektu pełnili Aleksander Doliński i Antoni Górski. Wkrótce Doliński opracował część ogólną i rozdział o zakładaniu spółek akcyjnych, a w tym samym jeszcze roku trzech wyznaczonych członków Sekcji przygotowało powierzone im referaty cząstkowe: prof. Antoni

⁴ *Materiały do prawa akcyjnego...*, s. 316–372; zob. też, M. Allerhand, *Słowo wstępne*, w: idem, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935, s. VII.

⁵ *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 2, Warszawa 1920, s. 72–73; *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 3, Warszawa 1921, s. 97.

⁶ Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1924 do 31 grudnia 1924, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 7, Warszawa 1926, s. 183.

Górski – część o prawach i obowiązkach akcjonariuszów, adwokat dr Henryk Konic – część o organach i władzach spółek i adwokat dr Marek Kuratowski – część o rozwiązaniu i likwidacji spółek. W połowie grudnia tegoż roku w ciągu trwających trzy dni obrad Sekcja przedyskutowała część opracowaną przez prezesa Dolińskiego, a czytanie dalszych części odbyło się w połowie lutego 1925 r. w Warszawie⁷. W tymże roku przyjęto projekt w pierwszym czytaniu⁸.

W tym samym czasie z inicjatywy Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz Ministerstwa Skarbu w połowie października 1924 r. została wyłoniona międzyministerialna komisja, w celu opracowania samoistnego projektu ustawy akcyjnej. Ministerstwo Przemysłu i Handlu zamierzało wykorzystać posiadane doświadczenia przy zatwierdzaniu statutów nowych spółek oraz przy ewidencji wszystkich zmian, jakie w nich zachodziły, zwłaszcza w okresie inflacji gospodarczej. Dostrzegało ono także jak niedostateczny jest rządowy nadzór nad spółkami w dziedzinie ochrony interesów zarówno spółki, jak i akcjonariuszy. Funkcję przewodniczącego Komisji objął były naczelnik Wydziału Prawnego Ministerstwa Przemysłu i Handlu, adwokat Karol Kozłowski. Referentem projektu został radca ministerialny w Wydziale Spółek Akcyjnych, późniejszy radca prawny tegoż Ministerstwa dr Witold Supiński. Nie chcąc oprzeć się jedynie na własnych doświadczeniach administracyjnych w dziedzinie prawa akcyjnego, Ministerstwo Przemysłu i Handlu zaprosiło do składu Komisji wybitnych praktyków spoza sfer ministerialnych: adwokata Adama Chełmońskiego, prof. Antoniego Górskiego, adwokata Lucjana Altberga, jako reprezentanta Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów, adwokata Zygmunta Seydę jako reprezentanta Górnośląskiego Związku Przemysłowców Górniczo-Hutniczych, adwokata Aleksandra Jackowskiego, adwokata Stefana Piechockiego, adwokata Władysława J. Szatensztejna i wykonującego wówczas zawód adwokata Karola Wellischa⁹. Zadaniem Komisji było przygotowanie do końca grudnia 1924 r. wskazanego projektu, rząd bowiem zamierzał doprowadzić do jak najszybszego wprowadzenia w życie jednolitych regulacji prawnych w tym zakresie, mianowicie w drodze pełnomocnictw, w formie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej. W trakcie pierwszego czytania projektu komisja odbyła w pełnym składzie ok. 20 posiedzeń, następnie zaś uchwalony projekt został przekazany podkomisji pod

⁷ W. S.(upiński?), *Informacje i uwagi*, „Przegląd Prawa Handlowego” (dalej: PPH) 1925, s. 129.

⁸ Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP wygłoszone na posiedzeniu połączonych komisji prawniczych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1927, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 10, Warszawa 1927, s. 277.

⁹ W. S.(upiński?), op. cit., s. 128–129; W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych*. Uwagami wstępnymi zaopatrzył Adw. Dr. W. Supiński, Radca Prawny Min. Przem. i Handlu, Referent Ustawy, Warszawa 1928, s. III–IV.

przewodnictwem adwokata i zastępcy profesora w katedrze prawa handlowego i wekslowego na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie (od 1922 r.) Adama Chełmońskiego, w celu nadania mu ostatecznej redakcji. Jeszcze w grudniu tegoż roku miało się odbyć drugie i trzecie czytanie, jednak wobec nowej decyzji rządu, że projekt nie będzie ogłoszony w drodze rozporządzenia Prezydenta RP, ale zostanie wniesiony, jak zakładano, w możliwie najbliższym czasie do Sejmu Komisja spowolniła tempo swych prac¹⁰. W rezultacie projekt ministerialny gotowy był dopiero w styczniu 1926 r., a został on rozesłany członkom Sekcji Prawa Handlowego Komisji Kodyfikacyjnej w lutym tegoż roku¹¹.

Decyzja rządu o przeniesieniu projektu ustawy na forum sejmowe, co w konsekwencji musiało pociągnąć za sobą znaczne wydłużenie toku prac, postawiła jednak pod znakiem zapytania celowość równoległego kontynuowania obrad przez obie komisje. W związku z powyższym, prezes Sekcji Prawa Handlowego Aleksander Doliński, aby zapobiec rozproszeniu pracy i przedkładaniu parlamentowi do wyboru dwu projektów, wystąpił z inicjatywą połączenia pracy obu Komisji: Komisji Kodyfikacyjnej i Komisji Ministerialnej. Idea była taka, że obie Komisje wypracują swoje odrębne projekty, a następnie odbędą wspólne posiedzenia w celu ujednoczenia swoich projektów, ewentualnie zaś wyszczególnienia różnic. Miał powstać jeden projekt łączny, zharmonizowany i jednolity pod względem zasad oraz poszczególnych przepisów, ewentualnie z pewnymi wariantami do wyboru¹².

W konsekwencji już w 1925 r. prace Komisji Kodyfikacyjnej i Komisji Ministerialnej zostały skoordynowane, w ten sposób, że przyjęto jednolity ich plan. W toku swych obrad obie Komisje doszły do zgodnego wniosku, że niezależnie od dokonanego połączenia teorii i praktyki, dla osiągnięcia najlepszego możliwego wyniku konieczne jest, w celu rozwiązania poszczególnych, najważniejszych zagadnień z dziedziny prawa akcyjnego, zasięgnięcie opinii miarodajnych kół gospodarczych w trybie pisemnej ankiety¹³. Obie Komisje zdawały sobie sprawę, że nowa polska ustawa akcyjna, o ile nie ma być kopią jednej z regulacji zachodnioeuropejskich i o ile ma odpowiadać głębiej pojętym potrzebom życia gospodarczego w Polsce, powinna oprzeć się na jak najdalej posuniętym wywiadzie wśród sfer gospodarczych¹⁴. W związku z tym przygotowano 87 pytań, które sformułował w znacznej większości referent Aleksander Doliński, a częściowo uzupełnił referent projektu ministerialnego Witold Su-

¹⁰ W. S.(upiński?), op. cit., s. 129.

¹¹ Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP wygłoszone na posiedzeniu połączonych komisji prawniczych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1927, s. 277.

¹² Ibidem, s. 277.

¹³ Ankieta w sprawach przyszej ustawy akcyjnej. Nakładem Ministerstwa Przemysłu i Handlu, Warszawa 1927 (to samo w: PPH 1927, z. 1–5).

¹⁴ W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. V–VI.

piński¹⁵. W połowie 1925 r. Ministerstwo Przemysłu i Handlu rozesłało ankietę do 40 organizacji i związków, reprezentujących interesy przemysłowo-handlowe na obszarze całego państwa oraz do znawców zagadnienia. Zaledwie jedna czwarta respondentów wyraziła swoją opinię¹⁶. Niemniej jednak odpowiedzi udzieliły najpoważniejsze organizacje i związki życia gospodarczego, które w tym celu powołały specjalne komisje lub zarządziły wewnętrzne ankiety. Spośród wybitnych znawców prawa akcyjnego wypowiedzieli się: Józef Kaczkowski, Karol Wellisch i senator Aleksander Jackowski. Wyniki tej ankiety stanowiły zasadnicze punkty orientacyjne w toku dalszych prac nad przyszłą ustawą. W późniejszym czasie ułatwiły one obu komisjom – Komisji Kodyfikacyjnej i Komisji Ministerialnej przekształcenie odrębnych projektów w jeden wspólny projekt prawa akcyjnego, opierający wiele swych przepisów na płynących z niej sugestjach i wyrażonych opiniach¹⁷. Ankietę tę opublikowano po to, aby w ostatnim stadium prac nad projektem ustawy poddać jej rozwiązania jak najszerzej opinii, zwłaszcza praktyków.

Nadal jednak Sekcja Prawa Handlowego Komisji Kodyfikacyjnej brała pod uwagę własne projekty przedstawione przez obu referentów głównych: Aleksandra Dolińskiego i Antoniego Górskiego, które przygotowała do drugiego czytania¹⁸. Ale już od 10 do 20 marca 1927 r. odbyły się wspólne posiedzenia Sekcji Prawa Handlowego Komisji Kodyfikacyjnej i Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu w Warszawie¹⁹. Jak wynika z analizy sprawozdania prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP, wygłoszonego na posiedzeniu połączonych komisji prawniczych Sejmu i Senatu RP 21 marca 1927 r., pod przewodnictwem marszałka Sejmu Rzeczypospolitej, oba przygotowane w Komisji Kodyfikacyjnej projekty jeszcze wtedy traktowano jako alternatywne, przynajmniej w pewnym zakresie, rozwiązania. Franciszek Xawery Fierich stwierdzał bowiem: „Złączone komisje miały obfity materiał jako podstawę swych obrad. Projekt jednego referenta głównego [Aleksandra Dolińskiego – przyp. L.G.], oparty o prawo austriacko-niemieckie wychodzi z założenia, że unifikacja prawa akcyjnego dla Rzeczypospolitej Polskiej nie może pominąć tych usta-

¹⁵ Zob. opracowana przez Departament Organizacyjny Ministerstwa Przemysłu i Handlu w czerwcu 1927 r. *Przedmowa*, [w:] *Ankieta w sprawach przyszłej ustawy akcyjnej*, s. I (nienumerowana).

¹⁶ *Ibidem*, s. I–II (nienumerowane). Odpowiedzi obejmują łącznie 86 numerowanych stron druku.

¹⁷ *Ibidem*, s. I–II (nienumerowane). Odpowiedzi nie zawsze jednak były uwzględniane przez obie współpracujące Komisje, zwłaszcza wtedy, kiedy zawierały nieraz wręcz wykluczające się opinie; W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. VI.

¹⁸ Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1925 do 31 grudnia 1925, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 8, Warszawa 1926, s. 218–219; Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1926 do 31 grudnia 1926, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 9, Warszawa 1927, s. 247.

¹⁹ Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP wygłoszone na posiedzeniu połączonych komisji prawniczych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1927, s. 277 i 279.

wodawstw, które już zaszczepiły się i wrosły w życie gospodarcze ziem polskich, należących do najbardziej uprzemysłowionych (Śląsk Górny, Poznańskie, Pomorze, Małopolska), a wobec bardzo niedostatecznych przepisów prawa handlowego francuskiego, obowiązującego w dawnym Królestwie Kongresowym i prawa rosyjskiego, obowiązującego w mało uprzemysłowionych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej, powinien oprzeć się na prawie austriacko-niemieckim.

Projekt drugiego referenta [Antoniego Górskiego – przyp. L.G.] opiera się na projekcie kodeksu handlowego włoskiego, który uważać należy za najnowszą próbę kodyfikacji prawa akcyjnego i z tego powodu, przy rozważaniach kodyfikacyjnych, żadną miarą nie może być pominięty. Rozumie się, że oba projekty liczą się z odmienną i różną od państw zachodnio-europejskich jako więcej kapitalistycznych i bardziej uprzemysłowionych, fizjonomią gospodarczą ziem Rzeczypospolitej Polskiej, obfitą w produkcję surowców a mało uprzemysłowioną i mniej zasobną w kapitały i uwzględniają w całej pełni tę gospodarczą różnicę²⁰.

Te połączone gremia debatowały też nad innymi jeszcze zagadnieniami prawa akcyjnego²¹. W rezultacie – nie da się podać dokładnej daty, kiedy to nastąpiło – projekty ustawy akcyjnej przygotowane niezależnie przez Sekcję

²⁰ Ibidem, s. 277–278.

²¹ Franciszek Xawery Fierich referował to tak: „Oprócz zagadnienia unifikacji prawa akcyjnego w Polsce, miały zjednoczone Komisje za zadanie także zastanawiać się nad reformą prawa akcyjnego, nad zagadnieniami prawa akcyjnego, które wyłoniły się w okresie wojennym i powojennym i miały swą podstawę w wpływie inflacji, spadku waluty, wzrostu drożyzny i wynikiem stąd przeobrażeniem życia gospodarczego, które musiało oddziaływać na tę najważniejszą formę organizacji życia gospodarczego, jaką przedstawia prawo akcyjne. Sekcja zastanawiała się, które z tych zagadnień ma źródło swoje w anormalnych warunkach powojennych, w spadku waluty i wynikłej stąd dezorganizacji życia gospodarczego, a tem samem mają charakter tylko przejściowy, a które zagadnienia związane są z prawidłowym rozwojem życia gospodarczego i warunkami indywidualnymi tegoż życia gospodarczego na ziemiach Rzeczypospolitej i mają charakter trwały. Pod tym kątem widzenia przystąpiło wiele państw zachodnio-europejskich do rewizji swoich przepisów prawnych o spółkach akcyjnych. W szczególności Szwajcaria opracowuje nowelę do prawa obligatoryjnego, dotyczącą postanowień o spółkach akcyjnych, a prace kodyfikacyjne jej przedstawiają poważny materiał do rozpatrzenia. Włochy, jak wspomniano, przystąpiły do reformy całego prawa handlowego łącznie z akcyjnym, wypracowano też projekt prawa handlowego, który należy zużytkować. We Francji zajął się także poważny ruch reformy zagadnieniami związanymi z prawem akcyjnym, jednak obraca się w ramach projektów. W Niemczech rozpatrywano sprawę reformy prawa akcyjnego na 34 Zjeździe prawników w Kolonii pod kątem widzenia, czy nie należałoby dążyć do zbliżenia prawa akcyjnego niemieckiego do prawa amerykańskiego wobec gotowości lokowania kapitałów amerykańskich w przemyśle niemieckim. Sfery gospodarcze niemieckie zdają sobie prawie, że z międzynarodowej walki konkurencyjnej w dziedzinie produkcji przemysłowej mogą wyjść zwycięsko tylko przez wzmoczenie produkcji, obniżenie jej kosztów i polepszenie jakości towarów. Zwiększenie produkcji wymaga koncentracji kapitału i przedsiębiorstw przemysłowych przez zorganizowaną, zwartą współpracę przedsiębiorstw tego samego albo zbliżonego typu. Referaty i obrady tego Zjazdu prawników przedstawiają obfity materiał do rozpatrzenia. Nawet konserwatywna zazwyczaj pod względem ustawodawstwa Anglia, przystępuje do reformy swego prawa akcyjnego. Materiał do dyskusji jest wobec obfity”; ibidem, s. 278–279.

Prawa Handlowego Komisji Kodyfikacyjnej oraz przez Komisję Ministerialną, po wielu wspólnych posiedzeniach zostały przekształcone w jeden ostateczny projekt, przyjęty najpierw wspólnie w drugim czytaniu²². Obradowała nad nim powołana w 1927 r. w ramach wskazanej Sekcji Podkomisja Kodeksu Handlowego, licząca sześć osób: przewodniczący i referent główny Aleksander Doliński, referenci: Adam Chełmoński, Tadeusz Dziurzyński, Bronisław Helczyński, Aleksander Jackowski, Józef Sułkowski²³. Brak jest już w nowo utworzonej Podkomisji Antoniego Górskiego, który zmarł 24 lutego 1928 r. w Warszawie²⁴. Ciężar prac spoczywał odtąd na Aleksandrze Dolińskim²⁵. Przygotowany w gronie tej Podkomisji, przy współdziałaniu Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu, reprezentowanej przez Świętosława Boudouin de Courtenay i Witolda Supińskiego²⁶, projekt ustawy o spółkach akcyjnych został następnie przyjęty w trzecim czytaniu przez Sekcję i opublikowany²⁷, a potem uległ jeszcze częściowym zmianom w Komitecie Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej²⁸, który obradował nad nim na posiedzeniu 28 wrze-

²² Protokół Konferencji prasowej Sekretariatu Generalnego Komisji Kodyfikacyjnej RP. Referat informacyjny Sekretariatu Generalnego Kom.(isji) Kod.(yfikacyjnej) o stanie prac Komisji Kodyfikacyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 10, s. 285.

²³ Pracowała ona w tym składzie do końca 1930 r.; *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 11, Warszawa 1929, s. 344; *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 12, Warszawa 1929, s. 405; *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 13, Warszawa 1930, s. 39.

²⁴ *Górski Antoni, herbu Bożawola*, [w:] P. M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. II 1780–2014, red. D. Malec, Kraków 2014, s. 131.

²⁵ Por. *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 12, s. 381.

²⁶ Pierwszych formalnych delegatów do Komisji Kodyfikacyjnej Ministerstwo Przemysłu i Handlu wyznaczyło w 1929 r., a zostali nimi wskazani już powyżej dr Witold Supiński, adwokat i radca prawny Ministerstwa Przemysłu i Handlu oraz Świętosław Boudouin de Courtenay, jeszcze jako radca prawny w Poselstwie RP w Berlinie, a następnie radca w tym Ministerstwie. Kiedy Witold Supiński ustąpił, prawdopodobnie jeszcze w drugiej połowie 1932 r., miejsce po nim zajął radca dr Władysław Sowiński, referent prawa morskiego w Ministerstwie Przemysłu i Handlu, wykładowca prawa morskiego na Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Wkrótce po wejściu w życie ostatniego regulaminu Komisji Kodyfikacyjnej, tj. po 1 stycznia 1933 r., kiedy to delegaci Ministerstwa mieli działać „przy poszczególnych podkomisjach”, jedynym przedstawicielem Ministerstwa Przemysłu i Handlu w Komisji Kodyfikacyjnej pozostał Świętosław Boudouin de Courtenay, co nastąpiło nie później niż 31 maja 1934 r., a z czasem instytucja ta w ogóle zaniknęła; *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 16, Warszawa 1934, s. 16 i n., por. *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 17, Warszawa 1937, s. 34.

²⁷ *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, Warszawa 1927. Analizę projektu przeprowadził wiceprezydent Komisji Kodyfikacyjnej Ludwik Cichowicz, *Kilka uwag do projektu ustawy o spółkach akcyjnych przyjętego w trzecim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Adwokatów Polskich. Dział Województw Zachodnich” 1927, nr 12, s. 3–12.

²⁸ Zob. L. Cichowicz, *Zmiany jakich doznał projekt ustawy o spółkach akcyjnych opracowany przez Sekcję Prawa Handlowego w Komitecie Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej*, „Czasopismo Adwokatów Polskich. Dział Województw Zachodnich” 1928, nr 2, s. 25–27.

śnia 1927 r.²⁹ Ostatecznie zaś to najwyższe gremium Komisji Kodyfikacyjnej uchwaliło tenże projekt 10 października 1927 r., w trybie skróconym – stosowanym według obowiązującego wtedy trzeciego regulaminu tejże Komisji – w razie pilnej potrzeby³⁰. Polegał on na tym, że stały referent lub referenci powoływani byli nie przez Sekcję, a przez Komitet Organizacji Prac (Kolegium Uchwalające) Komisji Kodyfikacyjnej. W takiej sytuacji Prezydent (Sekretarz Generalny) Komisji Kodyfikacyjnej w porozumieniu z prezesem odpowiedniej Sekcji powoływał z kolei Podkomisję przygotowawczą wydającą opinię o danym projekcie. Ta podkomisja, bądź referenci przedstawiali projekt w trybie skróconym Komitetowi Organizacji Prac (Kolegium Uchwalającemu), po czym Sekretarz Generalny przysyłał go odnośnej Sekcji. Sekcja natomiast składała wniosek o jego złożenie Komitetowi Organizacji Prac, który po dokonaniu analizy mógł skierować projekt do Sejmu za pośrednictwem ministra sprawiedliwości (art. 31 i 32 regulaminu)³¹. Aż do chwili przekazania projektu ministrowi sprawiedliwości, co nastąpiło 12 grudnia 1927 r.³² brane były pod uwagę zarówno pojedyncze opinie, jak i postulaty sfer gospodarczych, zgłaszane do opublikowanego już projektu. W pewnym zakresie zostały uwzględnione także postulaty Komisji Opiniodawczych (Gospodarczych), działających przy Prezesie Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów oraz żądania zainteresowanych Ministerstw, zgłoszone na wspólnie odbytej konferencji³³.

Tak uzgodniony ostatecznie projekt przekazano Radzie Ministrów i wszedł on w życie jako rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. Prawo o spółkach akcyjnych (Dz.U. RP. Nr 39, poz. 383, ze zm.)³⁴, obo-

²⁹ *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 11, s. 334.

³⁰ Uchwałę w sprawie zastosowania skróconego trybu uchwalenia projektu ustawy o spółkach akcyjnych, podjęło Prezydium szersze Komisji Kodyfikacyjnej, na posiedzeniu 26 czerwca 1927 r.; *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 11, s. 334; zob. też: *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez Sekcję Prawa Handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, Warszawa 1927. Analiza projektu: J. Kaczkowski, *Projekt ustawy akcyjnej*, PPH 1927, nr 8, s. 337–345 i nr 9, s. 385–392; zob. też: J. Bloch, *Na marginesie projektu ustawy o spółkach akcyjnych*, PPH 1928, nr 3, s. 116–121.

³¹ L. Górnicki, *Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego w Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919–1939)*, AUW No 2501. Prawo CCLXXXV, Wrocław 2003, s. 284.

³² *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 17, s. 54.

³³ W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. VI–VII.

³⁴ Nieznaczące zmiany wprowadzone, na skutek starania sfer gospodarczych, rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1930 r. o zmianie niektórych postanowień rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. – prawa o spółkach akcyjnych (Dz.U. RP 1930, Nr 86, poz. 664) omawia szeroko J. Kaczkowski, *Nowelizacja prawa akcyjnego*, GSW 1931, nr 2, s. 18–19 i nr 3, s. 31–33.

wiązujące od 1 stycznia 1929 r. na całym obszarze Polski, z wyjątkiem województwa śląskiego, w którym uzyskało ono moc ustawodawczą od 1 kwietnia 1933 r. (Dziennik Ustaw Śląskich z 1933 r., Nr 4, poz. 5). Wszystkie działające na terytorium RP spółki akcyjne obowiązane były uzgodnić swe statuty z nowym prawem, najpóźniej do 31 grudnia 1931 r., zaś na obszarze górnośląskiej części województwa śląskiego do 31 grudnia 1938 r.

Nie zamknęło to jednak jeszcze prac nad prawem akcyjnym w II RP, gdyż ostatecznie stało się ono częścią kodeksu handlowego. Po ogłoszeniu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Kodeks Handlowy. Część I (Dz.U. RP Nr 82, poz. 600), korzystając z długiego okresu *vacatio legis* – kodeks miał wejść w życie 1 lipca 1934 r. – Podkomisja Prawa Handlowego Komisji Kodyfikacyjnej, pod przewodnictwem Stanisława Wróblewskiego opracowała pomiędzy 23 lutego a 15 kwietnia 1934 r. projekt włączenia do kodeksu handlowego – części pierwszej przygotowanych przez nią, a obowiązujących już aktów prawnych, z modyfikacjami: rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o spółkach akcyjnych (Dz.U. R.P. Nr 39, poz. 383, ze zm.), rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r. – Prawo o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością (Dz.U. R.P. Nr 82, poz. 602), rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 28 grudnia 1924 r. o domach składowych (Dz.U. R.P. Nr 114, poz. 1020), i nowo przygotowanych przez Sekcję przepisów o sprzedaży na raty. Z ramienia ministra sprawiedliwości w obradach Podkomisji uczestniczyli sędzia sądu okręgowego dr Aleksander Wolter, a z ramienia ministra przemysłu i handlu radca Świętosław Baudouin de Courtenay. Protokół prowadził docent Mieczysław Honzatko. Ustawę akcyjną referował teraz Tadeusz Dziurzyński, który wprowadził do niej pewne zmiany. Rozszerzony projekt części pierwszej kodeksu handlowego przyjęło Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej, na posiedzeniu od 4 do 6 maja 1934 roku³⁵.

W Ministerstwie Sprawiedliwości Projekt Kodeksu Handlowego. Część I w nowym brzmieniu Komisji Kodyfikacyjnej uległ nieznacznym zmianom

³⁵ Kolegium uchwalające obradowało w składzie: prezydent Komisji Bolesław Norbert Pohorecki, wiceprezydenci: Stanisław Bukowiecki, Ignacy Koschembahr-Lyskowski i Karol Lutostański, przewodniczący Podkomisji Stanisław Wróblewski, współreferent prezes Bronisław Helczyński, a z głosem doradczym przewodniczący Podkomisji prawa o zobowiązaniach, adwokat dr Henryk Konic. W obradach brał udział delegat główny ministra sprawiedliwości podsekretarz stanu Stanisław Sieczkowski oraz sędzia dr Aleksander Wolter. Protokół w dalszym ciągu prowadził Mieczysław Honzatko. Zob. Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Prawa Handlowego, z. 3. Projekt Kodeksu Handlowego Część I w nowym brzmieniu. Przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej w dniach 4–6 maja 1934. II. Projekt przepisów wprowadzających Kodeks handlowy, Część I w nowym brzmieniu. Przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 6 maja 1934, Warszawa 1934, s. 5; zob. też *Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 16, s. 8; L. Górnicki, op. cit., s. 268–269.

i wkrótce stał się obowiązującym prawem w II RP³⁶. W tymże akcie legislacyjnym, czyli w rozporządzeniu Prezydenta RP z dnia 27 czerwca 1934 r., spółka akcyjna została uregulowana w Księdze pierwszej kodeksu, zatytułowanej „Kupiec”, w dziale XII, za spółką jawną (dział IX), spółką komandytową (dział X) i spółką z ograniczoną odpowiedzialnością (dział XI), dla której wszak była wzorem legislacyjnym. Układ przepisów dotyczących spółki akcyjnej był następujący: Rozdział I. Powstanie spółki (art. 307–338); Rozdział II. Prawa i obowiązki akcjonariuszy (art. 339–365); Rozdział III. Władze spółki: Oddział 1. Zarząd (art. 366–375); Oddział 2. Nadzór (art. 376–387); Oddział 3. Walne zgromadzenie (art. 388–417); Rozdział IV. Rachunkowość spółki (art. 418–430); Rozdział V. Zmiana statutu (art. 431–443); Rozdział VI. Rozwiązanie i likwidacja spółki (art. 444–462); Rozdział VII. Łączenie się spółek (art. 463–469); Rozdział VIII. Odpowiedzialność cywilna i karna (art. 470–490). Osobno, w dziale XIII, który kończył księgę pierwszą kodeksu, zamieszczono przepisy wspólne dotyczące przekształcenia spółki akcyjnej i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 491–497). Na marginesie należy tu dodać, że k.h. w Księdze drugiej o czynnościach handlowych, w jej zakończeniu, a więc przed przepisami końcowymi (dział III, w rozdział IX, art. 682–695) regulował także spółkę cichą, która, jak wynika nawet z samego jej umieszczenia w systemie kodeksu, nie miała statusu spółki handlowej w rozumieniu art. 5 k.h.

2. Przewodnie założenia prawa o spółkach akcyjnych

Cel polskich legislatorów stanowiło stworzenie aktu prawnego, który byłby na wskroś samodzielny, niezależny od wpływów jakichkolwiek innych ustaw lub projektów prawa akcyjnego, zwłaszcza tych opracowywanych wtedy w Szwajcarii i we Włoszech, ale także i w innych państwach. Miał on odpowiadać potrzebom polskiego życia gospodarczego. Od strony techniczno-redakcyjnej zakładano przede wszystkim, że ta nowa polska regulacja prawa o spółkach akcyjnych będzie możliwie systematycznie rozkładać materię tychże spółek, aby osiągnąć zupełną przejrzystość prawa, a ponadto, że ma ona osiągnąć całkowitą jasność i poprawność stylu oraz plastyczność języka, nieprzynoszącą jednak oczywiście szkody jedności terminologii prawniczej³⁷. Zarówno Komisja Kodyfikacyjna RP, jak i Komisja Ministerstwa Przemysłu i Handlu sądziły przy tym zgodnie, iż polskie prawo o spółkach akcyjnych, przez sam przedmiot regulowanych zjawisk, zostanie poddane bacznej analizie przez koła prawnicze

³⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. – Kodeks Handlowy. Część I (Dz.U. RP Nr 57, poz. 502).

³⁷ Tej precyzji językowej i jasności polskiej ustawy akcyjnej zaprzeczał jednak profesor UJ Artur Benis, który twierdził, że: „Polska ustawa akcyjna grzeszy nieomal w każdym ze swych artykułów przeciw tym zasadom”; A. Benis, *Studia akcyjne*, Warszawa 1933, s. 13.

w kraju i za granicą. Nade wszystko jednak obie Komisje podkreślały, że nowe polskie prawo akcyjne powinno być możliwie najłatwiej i w zupełności rozumiane przez najszersze koła obywateli – akcjonariuszy, tak aktualnie wtedy działających w Polsce, jak i przyszlých spółek akcyjnych³⁸.

Zagadnieniem o charakterze wyjściowym dla całej konstrukcji prawa akcyjnego był stosunek spółek akcyjnych do państwa. Najstarszy ze znanych systemów w tym zakresie, a mianowicie system *octroi*, polegający na konieczności uzyskiwania specjalnego przywileju monarszego dla powstania spółki, i przez który nabywała ona prawa korporacyjne, wszędzie już wtedy przeciężono. Przywilej *octroi* określał publiczne uprawnienia i obowiązki spółki oraz regulował jej stosunki prywatne, przy czym właściwą regulację stosunków wewnętrznych pozostawiał statutom, które musiały być zatwierdzone przez władzę rządową. Na zasadzie *octroi* spółka akcyjna stawała się instytucją publicznoprawną, podlegającą ściślejszemu kontroli państwowej³⁹.

W Europie przełomem w zakresie stosunku spółek akcyjnych do państwa był francuski kodeks handlowy (*code de commerce*) z 1807 r. (art. 19, 29–38, 40, 45), stanowiący prototyp ustawodawstwa akcyjnego. Na nim wzorowały się inne prawodawstwa. Powstanie spółki uzależniono w tym kodeksie od zezwolenia rządu. Spółka podlegała nadzorowi rządowemu i z tej też przyczyny uważana była za korporację publiczną. Takie rozwiązanie dało podstawy dla systemu koncesyjnego, od którego stopniowo również zaczęto odchodzić, najpierw w Anglii (1862), we Francji (1867), w Niemczech (1870) i w innych krajach.

W okresie prac nad polskim prawem akcyjnym konkurowały w związku z tym ze sobą dwa przeciwstawne systemy: koncesyjny i późniejszy – meldunkowy, rejestracyjny, nazywany też normatywnym, swobodnym, notarialnym lub, jak w modelu rosyjskim, systemem jawności⁴⁰.

System koncesyjny, mający różne warianty, polegał w ogólności na tym, że dla utworzenia spółki akcyjnej wymagano zezwolenia władzy rządowej, które musieli uzyskać jej założyciele. Statut spółki był rozpatrywany i zatwierdzany przez władzę rządową albo administracyjną, albo ustawodawczą, co w poszczególnych państwach przedstawiało się niejednolicie i wywoływało pewne kontrowersje. Na tej podstawie prywatne porozumienie osób uzyskiwało sankcję ustawodawczą i powstawała nowa osoba prawna. Uważano, że uprawnienie

³⁸ W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. XXII–XXIII.

³⁹ Spółki akcyjne uzyskiwały niejednokrotnie nader szerokie uprawnienia, czego znamiennym przejawem jest to, że spółki morskie i kolonialne, zakładane po odkryciu Ameryki, otrzymywały nawet prawo wypowiedzenia wojny w imieniu państwa, zawierania pokoju, traktatów i inne jeszcze uprawnienia. J. Namitkiewicz, *Podręcznik prawa handlowego, wekslowego, czekowego i upadłościowego*, wyd. 3, przejrzone i uzupełnione, Warszawa 1927, s. 264–265.

⁴⁰ Szeroko o tym J. Kaczkowski, *Zasady prawa akcyjnego*, Warszawa 1918, s. 89 i nast.; o stosowanych w polskiej literaturze nazwach dla systemu meldunkowego: ibidem, s. 186 (w przypisie).

nie do utworzenia spółki akcyjnej jest przywilejem, ponadto zaś, ponieważ spółka taka kumuluje znaczny kapitał, to jej działalność może mieć znaczenie dla gospodarstwa narodowego, stąd też państwo musi ingerować w sprawy tej spółki. Uzasadnienie dla tego systemu opierało się więc na domniemaniu, że władza państwowa powołana jest do sprawowania kierownictwa i opieki nad wszystkimi gałęziami przemysłu krajowego. Tylko tę władzę uważano za kompetentną do wydawania decyzji w zakresie użyteczności lub szkodliwości powstania takiej czy innej spółki i tylko tej władzy przyznawano nadzór nad spółkami akcyjnymi i ochronę interesów akcjonariuszy oraz osób trzecich. System ten okazał się jednak nieskuteczny, nawet w okresach kryzysów gospodarczych, bo nie ułatwiał ich powstrzymania, przez odpowiednie regulowanie życia ekonomicznego. Stosowna władza nie była w stanie wchodzić w merytoryczną ocenę projektu każdej nowej spółki, toteż na wydawanie zezwoleń miały wpływ ogólne poglądy dotyczące stanu gospodarki, a częściej jeszcze względy polityczne. System ten stawał się zbyt kłopotliwy, zwłaszcza przy dużej liczbie spółek w danym kraju – i co najważniejsze – nie dawał pozytywnych rezultatów, a przeciż państwo zaciągało niejako moralne zobowiązanie wobec osób trzecich za działalność spółek akcyjnych sprzeczną z prawem lub z dobrymi obyczajami. Nie został osiągnięty cel tego systemu dotyczący zabezpieczenia praw akcjonariuszy i osób trzecich przed nadużyciami, gdyż dawniejsze ustawodawstwa nie zawierały w tym zakresie żadnych postanowień i ograniczały się do ogólnych wskazówek. Jednak ustawodawstwo carskiej Rosji, w którym system koncesyjny utrzymywany był z motywów politycznych, w celu niedopuszczania cudzoziemców do spółek akcyjnych, wyraźnie zastrzegało, że państwo nie przyjmuje odpowiedzialności za działalność tychże spółek i nie daje żadnej związanej z tym gwarancji (Swod Zakonow, T. XI art. 2142)⁴¹. Podobnie w Austrii patent cesarski o stowarzyszeniach z 1852 r. wyraźnie zaznaczał, iż udzielenie koncesji na spółkę akcyjną nie zawiera w sobie gwarancji, iż państwo uważa środki obrane przez spółkę dla osiągnięcia zamierzonych celów za odpowiednie.

System koncesyjny w efekcie hamował rozwój przemysłu, nakładając na założycieli spółek krępujące formalności, które pociągały za sobą utratę czasu i poważne koszty, szczególnie zaś w państwach o scentralizowanej władzy, jak to miało miejsce w carskiej Rosji. Pociągnął też za sobą zjawisko handlu koncesjami. W rezultacie coraz częściej przechodzono do systemu meldunkowego albo też przyjmowano jakieś pośrednie rozwiązanie, choć w okresie prac

⁴¹ Statut spółki akcyjnej zatwierdzała władza prawodawcza, a od 1905 r. władza wykonawcza. Założyciele, zamierzający utworzyć spółkę akcyjną, składali projekt statutu do właściwego ministerstwa, skąd wniosek, po wydaniu opinii – zaakceptowaniu lub zmianie statutu – kierowany był do rozpatrzenia przez Radę Ministrów (później Komitet Ministrów), której decyzja musiała zostać zatwierdzona przez cara. Po ogłoszeniu w zbiorze praw i rozporządzeń statut nabierał mocy prawa specjalnego, które miało moc obowiązującą w stosunku do wszystkich podmiotów.

nad polską kodyfikacją prawa akcyjnego system koncesyjny nadal obowiązywał w Holandii, Monaco, Luksemburgu, Turcji, Bułgarii, Rumunii (koncesji udzielały tu sądy cywilne), Grecji, Serbii, Argentynie, Chile, Egipcie, Japonii. W Austrii, po wejściu w życie regulatywu akcyjnego (instrukcji) z 1899 r., stanowiącego rozporządzenie wykonawcze do patentu o stowarzyszeniach z 1852 r., obowiązujące prawo ustalało, jakie warunki miały zostać spełnione dla uzyskania koncesji, jednak nawet pomimo wykonania przepisanych warunków władza administracyjna mogła odmówić jej udzielenia.

System meldunkowy, polegający na uchwaleniu ustawy regulującej działalność założycielską spółek akcyjnych, prawa i obowiązki akcjonariuszy, akcje i ich wartość, powstanie statutu i jego rejestrację, wybór członków zarządu, rady nadzorczej i komisji rewizyjnej, przepisy dotyczące ogólnych zebrań, organizacji wewnętrznych stosunków spółki akcyjnej względem wierzycieli spółki, przepisy o likwidacji spółki oraz przepisy karne, a co za tym idzie na przesłance powstania spółki przez samo jej zarejestrowanie, rozwinął się zwłaszcza w Niemczech i wpłynął na inne prawodawstwa akcyjne, w tym szwajcarskie i norweskie. Organizację i działalność spółki regulowała więc szczegółowo ustawa, zaś władza państwowa musiała jedynie ustalić, czy w trakcie organizowania spółki stało się zadość przepisom ustawy. Tę władzę kontrolującą i rejestrującą powierzano rozmaitym organom państwowym. W państwach Europy Zachodniej rejestry handlowe prowadziły sądy. Po wykonaniu warunków dotyczących jej założenia zarządcy zgłaszali więc spółkę do rejestru, zaś sędzia rejestrowy badał, czy ustawowe warunki zostały spełnione i decydował o wpisie spółki do rejestru. Wpis miał charakter konstytutywny, stąd właśnie rolę sędziego było zbadanie przy rejestracji czy zgłoszenia są zgodne z prawdą. Zaletę systemu normatywnego stanowiło to, iż zanim spółka została wpisana do rejestru należało zbadać sposób jej utworzenia. System ten zabezpieczał również prawa mniejszości w stosunku do większości. Ułatwiał on poza tym powstawanie nowych spółek, bez potrzeby uciekania się, niekiedy przy pomocy protekcji, do łaski monarszej lub wyższej władzy administracyjnej, jednocześnie zaś nie dyskredytował władzy państwowej, która wydała zezwolenie na założenie spółki, ogłaszającej następnie upadłość. Także i ten system miał na celu ochronę wierzycieli spółki oraz akcjonariuszy, co nie zawsze jednak okazywało się osiągalne.

W systemie tym, po pierwsze, ingerencja władzy państwowej ograniczała się do nałożenia obowiązku rejestracji spółek akcyjnych, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, przy zachowaniu swobody założycielskiej. Po drugie – do utworzenia spółki wymagane było dokonanie ściśle określonych w ustawie czynności prawnych, jak ustanowienie statutu, określenie subskrypcji akcji, wniesienie pewnej raty na poczet zadeklarowanej sumy, zwołanie ogólnego zebrania, wybór organów spółki i opublikowanie danych o nowo powstającej spółce, a w konsekwencji uznanie przez kompetentną władzę, że stało się

zadość wymaganiom prawa. Po trzecie – prawidłowość utworzenia spółki oceniano na płaszczyźnie formalnej kontroli dokonywanej przez przedstawiciela władzy państwowej, na podstawie złożonych dokumentów i przez ustanowienie odpowiedzialności cywilnej oraz karnej za nadużycia ze strony osób, biorących udział w założeniu spółki. Po czwarte – wprowadzono wymóg, że organami spółki są: zarząd, rada nadzorcza oraz ogólne zebranie akcjonariuszy. Dla ich prawidłowego funkcjonowania wymagano dokładnego rozgraniczenia sfery ich interesów. Szczególną uwagę zwracano tutaj na zabezpieczenie praw mniejszości oraz podawanie do publicznej wiadomości wszystkich ważniejszych sytuacji dotyczących bytu spółki. Po piąte – likwidacja spółki i wszystko co się z tym wiązało powinno następować na skutek decyzji ogólnego zebrania akcjonariuszy, przy spełnieniu obowiązku zawiadomienia o tym wierzycieli.

System normatywny nie wykluczał całkowicie zachowania procedury udzielania koncesji przez państwo na specjalnego rodzaju przedsiębiorstwa, jak zwłaszcza: ubezpieczeniowe, handlowe z emisją papierów i dróg żelaznych⁴².

Z ustawodawstw dzielnicowych obowiązujących u progu II RP system koncesyjny występował, *mutatis mutandis*, w prawie rosyjskim obowiązującym na Kresach Wschodnich RP, w byłym Królestwie Polskim na zasadzie francuskiego *code de commerce* (art. 37) i polskiej ustawy z dnia 29 kwietnia 1919 r. o zatwierdzeniu i zmianie statutów spółek akcyjnych (Dziennik Praw Nr 39, poz. 282) i – w najłagodniejszej wersji – w austriackim, obowiązującym w Małopolsce, do którego miała zastosowanie również wskazana już ustawa polska, gdyż każda spółka akcyjna mogła powstać jedynie na podstawie zatwierdzenia państwowego (koncesji). Na podstawie tejże ustawy o zatwierdzeniu i zmianie statutów spółek akcyjnych statuty spółek akcyjnych zatwierdzali i zmieniali łącznie ministrowie przemysłu i handlu oraz skarbu w porozumieniu z właściwymi ze względu na przedmiot spółki ministrami (art. 1). Podania dotyczące zatwierdzenia lub zmiany statutów spółek składano do Ministerstwa Przemysłu i Handlu, jednak podania o zatwierdzenie lub zmianę statutów spółek kredytowych i asekuracyjnych należało składać najpierw do Ministerstwa Skarbu (art. 2), a dopiero potem przechodziły one do Ministerstwa Przemysłu i Handlu. Statuty nowo utworzonych spółek akcyjnych oraz zmiany statutów istniejących już spółek ogłaszano na koszt patentów w Dzienniku Praw (art. 3)⁴³

⁴² Ibidem, s. 179–188; J. Namitkiewicz, op. cit., s. 265–268; idem, *Spółka akcyjna*, [w:] *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego*, t. IV, Warszawa (1939), s. 2349; (A. Chełmoński), *Pravo handlowe, skrypt wg wykładów Prof. A. Chełmońskiego w roku akad.(enickim) 1933/34*, opracowali L. Biełanowicz i W. Mysłowski, Wilno 1934, s. 173–174.

⁴³ Od wejścia w życie ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP Nr 66, poz. 400, ze zm., art. 2) był to Dziennik Ustaw; ustawa ta została później uchylona i zastąpiona rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP 1928, Nr 3, poz. 18).

oraz w jednej z gazet miejscowych, gdzie – obok Monitora Polskiego – publikowano wszystkie ogłoszenia nakazane statutami spółek (art. 4). Spółki akcyjne w byłym zaborze pruskim, powstałe tam w drodze rejestracji sądowej, które zechciały „prowadzić operacje” na terenie byłej Kongresówki lub Małopolski, musiały uzyskać zatwierdzenie ich statutów, stosownie do wskazanych powyżej przepisów (art. 5). Dodać należy, że na mocy ustawy z dnia 30 lipca 1921 r. w przedmiocie udzielenia Radzie Ministrów pełnomocnictwa do wprowadzenia zmian do statutów (ustaw) instytucji kredytowych, zatwierdzonych w drodze ustawodawczej przez byłe władze zaborcze (Dz.U. RP 1921, Nr 75 poz. 512) Rada Ministrów upoważniona została do zatwierdzenia na wniosek ministra skarbu zmian statutów instytucji kredytowych, zatwierdzonych w drodze ustawodawczej przez byłe władze zaborowe, to jest władze rosyjskie (art. 1). Z kolei według rozporządzenia ministrów przemysłu i handlu oraz skarbu z dnia 31 maja 1922 r. w przedmiocie spółek akcyjnych, mających znaczenie państwowe lub użyteczności publicznej (Dz.U. RP 1922, Nr 51 poz. 459) oraz rozporządzenia ministrów przemysłu i handlu oraz skarbu z dnia 31 lipca 1924 r. o uzupełnieniu § 2 rozporządzenia ministrów przemysłu i handlu oraz skarbu z dnia 31 maja 1922 r. w przedmiocie spółek akcyjnych, mających znaczenie państwowe lub użyteczności publicznej (Dz.U. RP 1924, Nr 72, poz. 710)⁴⁴, zatwierdzenie statutów takich spółek mogło zostać uzależnione od udziału kapitału krajowego w kapitale zakładowym spółki, od udziału większości obywateli polskich w zarządzie spółek i w ogólności od innych jeszcze warunków, według uznania ministrów (§ 1 rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 31 maja 1922 r.). Przepisy te nie obowiązywały w byłym zaborze pruskim.

Chociaż zupełny system koncesyjny obowiązywał jedynie w dzielnicach byłych zaborów rosyjskiego i austriackiego, to jednak także w byłym zaborze pruskim, gdzie podstawowym rozwiązaniem był system normatywny, a więc zgłoszenie i rejestracja, występował częściowy system koncesyjny. Po włączeniu do Polski Poznańskiego, Górnego Śląska i Pomorza system koncesyjny rozciągnięto bowiem, jak już powyżej wskazano, ustawą z dnia 29 kwietnia 1919 r. o zatwierdzeniu i zmianie statutów spółek akcyjnych, na istniejące tam spółki akcyjne, o ile chciały rozszerzyć swą działalność także na inne dzielnice państwa. Co więcej, na mocy osobnych przepisów, wymagano zatwierdzenia państwa (koncesji) także dla spółek akcyjnych powstałych w by-

⁴⁴ Do spółek akcyjnych mających znaczenie państwowe lub użyteczności publicznej rozporządzenie z 1922 r. zaliczało spółki mające na celu: a) wyrób broni, amunicji i produktów przemysłu wojenno-chemicznego, b) budowę i eksploatację kanałów wodnych, c) budowę i eksploatację dróg żelaznych ogólnych, d) żeglugę morską i rzeczną, e) eksploatację telefonów, telegrafów i radiotelegrafów, f) eksploatację wodociągów, tramwajów, elektrowni okręgowych, jak również elektrowni i gazowni miejskich, g) eksploatację rzeźni, h) operacje kredytowe, i) asekuracje (§ 2 rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 31 maja 1922 r.).

łym zaborze pruskim, mających znaczenie państwowe lub charakter użyteczności publicznej.

Z uwagi na fakt, że system koncesyjny przeważał na ziemiach polskich, a z kolei nowy liberalny nurt w świecie wywierał napór w kierunku wyboru systemu swobodnego, rejestracyjnego, również w trakcie prac nad polską ustawą właśnie na tym zagadnieniu skupiła się największa uwaga sfer rządowych, sfer gospodarczych i Komisji Kodyfikacyjnej. W trakcie prac rządowych opinie były przez dłuższy czas podzielone. Odmienne stanowisko zajęło Ministerstwo Przemysłu i Handlu, proponujące system złagodzonej koncesji, tzw. koncesji legalnej, istniejącej w Austrii, podnosząc w szczególności ten argument, że system meldunkowy może znaleźć zastosowanie tylko w państwach silnie rozwiniętych ekonomicznie⁴⁵, odmienne zaś Ministerstwo Skarbu, które poparło system meldunkowy, rejestracyjny⁴⁶. Ostatecznie Komisja Ministerstwa Sprawiedliwości postanowiła oprzeć się na systemie meldunkowym, z wariantami systemu koncesyjnego, z zastrzeżeniem, że ostateczną decyzję co do tego podejmie rząd. Za podstawę swoich prac, z intencją ich przyspieszenia, Komisja ta wzięła szwajcarską ustawę akcyjną, jako jedną z najnowszych i opartych na rejestrze handlowym, według modelu przyjętego także w Polsce. Postanowiono ponadto wykorzystać niektóre rozwiązania znane ustawodawstwu belgijskiemu i niemieckiemu⁴⁷.

⁴⁵ Por. wypowiedź delegata Ministerstwa Przemysłu i Handlu Karola Kozłowskiego; *Materiały do prawa akcyjnego...*, s. 316–317. Argument ekonomiczny wyekspozował silnie jeden z głównych twórców późniejszego projektu dr Witold Supiński, czemu dał wyraz także w swojej publikacji w czasopiśmie „Przemysł i Handel” 1924, z. 32: „Nie wchodząc w szczegółową analizę dotychczasowej teoretycznej argumentacji za i przeciwko systemowi meldunkowemu czy koncesyjnemu, należy zauważyć, że system meldunkowy w drodze ewolucji stosunków gospodarczych i prawnych przyjęty we wszystkich większych państwach zachodnich i na kontynencie amerykańskim, nie został przyjęty przed wojną w państwach Wschodniej Europy, jak Rosja, Austria, Rumunia, Turcja i Serbia. Okoliczność ta jest argumentem wiele mówiącym. W grę nie może wchodzić przekonanie, że państwa te, tak niejednolite, w swym ustroju prawnopañstwowym hołdowały li tylko tendencjom państwa policyjnego. Wzgląd inny, niewątpliwie głębszy, działał w kierunku utrzymania systemu koncesyjnego. Państwa te ekonomicznie słabe, narodowo niejednolite, będące terenem eksploatacji kapitału międzynarodowego, starały się utrzymać w swym ręku środek, przy pomocy którego mogłyby oddziaływać na politykę ekonomiczną, jak również na stopniowe unarodowienie obcego kapitału. W podobnych warunkach *mutatis mutandis*, znajduje się dziś i nowo powstałe Państwo Polskie, z tą jednak na niekorzyść Polski różnicą, że Polska, będąc w sąsiedztwie z ekonomicznie silnym, chwilowo tylko perturbację przechodzącym organizmem niemieckim, oraz będąc narodowo niejednolitą, o słabym jeszcze poczuciu państwowym najsilniejszych ekonomicznie grup społecznych – przy zastosowaniu systemu meldunkowego stać by się mogła terenem przyszłej wrogiej ekonomicznej eksploatacji Państwa”; cyt. za: W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. VII–VIII; *Materiały do prawa akcyjnego...*, s. VIII–IX.

⁴⁶ Por. wypowiedź delegata Ministerstwa Skarbu Bronisława Bouffała; *Materiały do prawa akcyjnego...*, s. 317.

⁴⁷ W. S.(upiński?), op. cit., s. 129; W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. VII–VIII; *Materiały do prawa akcyjnego...*, s. 316 i nast., 324–325.

Koła gospodarcze, jak na to wskazuje przywoływana już wyżej Ankieta w sprawach przyszłej ustawy akcyjnej z 1927 r., wypowiedziały się zdecydowanie za systemem liberalnym, rejestracyjnym, a więc całkowitego uniezależnienia zakładanych i istniejących już spółek akcyjnych od nadzoru i decyzji rządowej⁴⁸.

W Komisji Kodyfikacyjnej RP opinie były podzielone, jednak początkowo większość opowiadała się za systemem koncesyjnym⁴⁹. Z czasem dominujące stanowisko uległo modyfikacji, wybrano bowiem system pośredni, uważając, że nie byłoby wskazane „ani zupełne utrzymanie systemu koncesyjnego, ani przejście do systemu wolności zawiązywania i rejestracji (system mel-dunkowy)”⁵⁰. Taki system, nieco jeszcze rozbudowany w dalszym toku prac w Ministerstwie i w Komisji Kodyfikacyjnej, utrzymał się, z uwzględnieniem drobnych zmian dotyczących stylizacji przepisów, w ostatecznym brzmieniu kodeksu handlowego. I tak, co do zasady, do powstania spółki akcyjnej nie wymagano koncesji władzy administracyjnej, a więc spółka mogła powstać, jeżeli czyniła zadość warunkom ustawowym i została zgłoszona do rejestru handlowego (art. 23 w obu wersjach projektu Komisji Kodyfikacyjnej; art. 23 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o spółkach akcyjnych; art. 329–334 k.h.) oraz wpisana do tegoż rejestru, z którą to chwilą spółka nabywała osobowość prawną (art. 24 w obu wersjach projektu Komisji Kodyfikacyjnej; art. 24 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o spółkach akcyjnych; art. 335 § 1 k.h.)⁵¹. Od tej zasady zachodziły jednak wyjątki w sy-

⁴⁸ Ankieta w sprawach przyszłej ustawy akcyjnej, s. 1–6. Kwestii z tym związanych dotyczyły dwa pierwsze pytania ankiety: 1) „Czy przyjąć należy dla spółek akcyjnych system koncesyjny i system nadzoru państwowego w tym znaczeniu, że do zawiązania każdej spółki akcyjnej i zmiany statutu potrzeba zatwierdzenia państwa i że spółki akcyjne podlegają nadzorowi władz państwowych? Czy też pozostawić swobodę zawiązywania spółek akcyjnych, określając jedynie przepisy (normy), które dopełnione być muszą przy zawiązaniu (system normatywny), tak, iż do powstania spółki potrzeba jedynie rejestracji, która dałaby sądowi rejestrowemu sposobność zbadania czy przepisy ustawowe zostały dopełnione? (odpowiedzi ibidem, s. 1–4) oraz 2) „Czy można przyjąć dla spółek akcyjnych system pośredni na tym polegający, że niektóre spółki akcyjne (n. bankowe, ubezpieczeniowe kolejowe, żegluga okrętowej, budowy kanałów itp.) podlegają koncesjonowaniu i nadzorowi państwowemu, inne natomiast będą wolne od koncesji i nadzoru?” (odpowiedzi ibidem, s. 4–6); także dwa kolejne, bardziej szczegółowe pytania związane były z wyborem jednego z systemów; ibidem, s. 6–8.

⁴⁹ W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. VIII.

⁵⁰ Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 64; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez Sekcję Prawa Handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 53; W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. IX–XI.

⁵¹ Zob. też: *Prawo o spółkach akcyjnych. Komentarz*, red. H. W. Kon, Warszawa 1933, s. 2.

tuacjach wskazanych w przepisach, kiedy to do zaistnienia spółki konieczne było zezwolenie władzy administracyjnej, a poza tym zatwierdzenie statutu spółki lub tylko samo zatwierdzenie statutu. Koncesji udzielała władza administracyjna według swego swobodnego uznania⁵². Po pierwsze więc, spółka akcyjna, której przedsiębiorstwo miało „znaczenie państwowe lub charakter użyteczności publicznej”⁵³, mogła być zawiązana jedynie za zezwoleniem ministra przemysłu i handlu, który też zatwierdzał jej statut, odpowiadający prze-

⁵² Od koncesji, wymaganej przez k.h. należało odróżnić koncesję przemysłową, uregulowaną w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym (Dz.U. RP, Nr 53, poz. 468, art. 8), konieczną do tego, by spółka akcyjna mogła przystąpić do prowadzenia swego przedsiębiorstwa, o ile podlegało ono pod zakres przemysłu koncesjonowanego. Koncesję (zezwozenie) wydawała władza administracyjna, która zatwierdzała statut spółki, odpowiadający przepisom prawa, jak też wszelkie jego zmiany. Koncesja należała do swobodnego uznania władzy administracyjnej. Pod rządami kodeksu handlowego z 1934 r. po zarejestrowaniu spółki akcyjnej koncesję przemysłową należało przedstawić sądowi rejestrowemu niezwłocznie po jej uzyskaniu, a przed rozpoczęciem działalności publicznej (rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 lipca 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu, a nadto co do §§ 5, 8, 55, 62, 65–69 i 77 w porozumieniu z Ministrem Skarbu, a co do §§ 60 i 64 w porozumieniu z Ministrem Komunikacji oraz Poczty i Telegrafów o rejestrze handlowym; Dz.U. RP, Nr 59 poz. 511, § 51).

⁵³ Początkowo wykaz takich spółek zawierało wskazane już rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 31 maja 1922 r. w przedmiocie spółek akcyjnych, mających znaczenie państwowe lub użyteczności publicznej, a następnie wydane jeszcze na podstawie art. 4 ust. 3 prawa o spółkach akcyjnych z 1928 r. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1928 r. w sprawie wyszczególnienia rodzajów przedsiębiorstw, mających znaczenie państwowe lub charakter użyteczności publicznej (Dz.U. RP, Nr 103, poz. 918). Rozporządzenie (§ 1) do przedsiębiorstw takich zaliczało: 1) wytwórnie broni, amunicji, materiałów wybuchowych oraz innych rodzajów sprzętu i materiału wojennego (czołgi i samochody pancerne, kuchnie polowe, sprzęż wojskowa, wozy wojskowe, drut kolczasty, mosty polowe itp.), jak też handel tymi wyrobami; 2) wytwórnie silników lotniczych i statków powietrznych oraz przedsiębiorstwa eksploatacji powietrznych linii komunikacyjnych; 3) przedsiębiorstwa żeglugi morskiej i rzecznej; 4) przedsiębiorstwa budowy lub eksploatacji kanałów wodnych; 5) przedsiębiorstwa budowy lub eksploatacji kolei żelaznych publicznego użytku, nie wyłączając tramwajów; 6) przedsiębiorstwa, mające za przedmiot komunikację samochodową; 7) wytwórnie urządzeń telegraficznych, telefonicznych, radiowych oraz przedsiębiorstwa budowy i eksploatacji telefonów, telegrafów, radiotelegrafów i radiotelefonów; 8) przedsiębiorstwa eksploatacji rzeźni, piekarni mechanicznych, chłodni, elewatorów zbożowych, wodociągów, kanalizacji i elektrowni; 9) kopalnie węgla kamiennego i przedsiębiorstwa, mające za przedmiot przeróbkę węgla kamiennego (koksownie, gazownie itd.) oraz handel hurtowy węglem kamiennym; 10) kopalnie rud żelaznych, cynkowych, miedzianych i ołowianych, oraz hutnictwo żelazne i cynkowe, miedziane i ołowiane; 11) kopalnie soli potasowych i fosforytów oraz handel hurtowy tymi produktami; 12) przedsiębiorstwa, mające na celu wszelkiego rodzaju przeróbkę minerałów bitumicznych (oleju skalnego, wosku ziemnego, gazu ziemnego, łupków i piaskowców bitumicznych), przedsiębiorstwa, mające na celu uzyskiwanie wszelkiego rodzaju płynnych produktów pędnych, przedsiębiorstwa sprzedające ropy naftowej i benzyny ze stacji benzynowych; 13) przedsiębiorstwa tłoczenia i magazynowania ropy naftowej i jej produktów oraz przedsiębiorstwa zbierania kału ropnego i ropy naftowej, wyciekłej z kopalń, szybów, rurociągów i zbiorników; 14) przedsiębiorstwa, mające za przedmiot eksploatację lasów. Liczba tych przedsiębiorstw była tak znaczna, że Henryk Ritterman, referendarz Prokuratury Generalnej, uważał nawet, iż wbrew intencji kodeksu handlowego, potrzeba uzyskania koncesji stanowiła regułę; H. Ritterman, *Zarys prawa handlowego*, przedm. prof. A. Chełmoński, Warszawa 1936, s. 72 (w przypisie).

pisom prawa, i wszelkie jego zmiany (art. 4 w obu wersjach projektu Komisji Kodyfikacyjnej; art. 4 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. spółkach akcyjnych; art. 310 § 1, zd. 1 k.h.). Po drugie, statuty spółek akcyjnych zajmujących się czynnościami bankowymi i ubezpieczeniowymi i ich zmiany zatwierdzali minister skarbu oraz minister przemysłu i handlu (art. 310 § 1, zd. 2 k.h.; art. 4 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o spółkach akcyjnych, które wymagało tylko porozumienia z ministrem przemysłu i handlu)⁵⁴. Po trzecie, zagraniczne spółki akcyjne⁵⁵ mogły być dopuszczone do działalności na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej jedynie za zezwoleniem ministra przemysłu i handlu oraz ministra skarbu (art. 310 § 3 k.h.; art. 4 rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o spółkach akcyjnych, które wymagało tylko porozumienia z ministrem skarbu)⁵⁶. Uzasadnienie spo-

⁵⁴ Przepisy szczególne dotyczące spółek akcyjnych bankowych zawierało rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1928 r. o prawie bankowym (Dz.U. RP Nr 34, poz. 321), a spółek akcyjnych ubezpieczeniowych rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 stycznia 1928 r. o kontroli ubezpieczeń (Dz.U. RP Nr 9, poz. 64).

⁵⁵ W pierwszej wersji art. 4 projektu Komisji Kodyfikacyjnej wymieniano wyraźnie zagraniczne spółki akcyjne i komandytowo-akcyjne (*Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit.), zaś w drugiej – wskazywano na zagraniczne spółki akcyjne (*Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit.). W obu wersjach nie wspomiano o zezwoleniu, a tylko o warunkach dopuszczenia spółek do działalności na obszarze RP, które miało regulować rozporządzenie Rady Ministrów, wydane na wniosek ministra przemysłu i handlu. O polskich i zagranicznych kapitałach w spółkach akcyjnych, wraz z danymi statystycznymi zob. J. Namitkiewicz, *Akcyjne spółki*, [w:] *Encyklopedia nauk politycznych*, t. I, z. 1, Warszawa 1936, s. 87–88. Wartościową analizę sytuacji prawnej zagranicznych spółek akcyjnych przedstawił adwokat dr Zygmunt Fenichel, który uwzględnił również źródła prawa międzynarodowego; Z. Fenichel, *Działalność zagranicznych spółek akcyjnych w Polsce*, „Przegląd Notarialny” 1929, nr 1–2, s. 49–71.

⁵⁶ Warunki dopuszczenia zagranicznych spółek akcyjnych do działalności na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej miało określać rozporządzenie Rady Ministrów, wydane na wniosek ministra przemysłu i handlu (art. 310 § 4 k.h.). Zob. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1928 r. w sprawie warunków dopuszczenia zagranicznych spółek akcyjnych oraz komandytowo-akcyjnych do działalności na obszarze Rzeczypospolitej (Dz.U. R.P. nr 103, poz. 919 ze zm.). Wcześniej jeszcze obowiązywało rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 13 czerwca 1922 r. w przedmiocie udzielania pozwoleń zagranicznym spółkom akcyjnym oraz komandytowo-akcyjnym na działalność w Państwie Polskim (Dz.U. RP Nr 52, poz. 474) i rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 26 maja 1923 r. w przedmiocie zmiany § 4 rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 13 czerwca 1922 r. w przedmiocie udzielania pozwoleń zagranicznym spółkom akcyjnym oraz komandytowo-akcyjnym na działalność w Państwie Polskim (Dz.U. RP 1923, Nr 60 poz. 442). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że już w fazie prac nad prawem akcyjnym z 1928 r. przesądzono o tym, że nie będzie ono regulowało spółek komandytowo-akcyjnych. Wskazywał na to wyraźnie na konferencji prasowej Sekretariatu Generalnego Komisji Kodyfikacyjnej 21 października 1927 r. w lokalu Biura Głównego Komisji Kodyfikacyjnej w Warszawie Sekretarz Generalny Emil Stanisław Rappaport: „Nie będzie można zawiązywać w przyszłości spółek akcyjnych, komandytowych, dotąd istniejące

rządzone przez Komisję Kodyfikacyjną szczegółowo wskazywało na celowość wprowadzenia pewnych wyjątków od systemu rejestracyjnego: „Są przedsiębiorstwa, które dla państwa lub ze względów użyteczności publicznej, mają tak doniosłe znaczenie, że zawiązywanie ich nie może być pozostawione zupełnej swobodzie, zachodzi bowiem obawa nadużywania tej swobody wbrew interesom państwa, albo ze szkodą dla interesów publicznych. Z tych powodów już ustawa o wykonywaniu przedsiębiorstw bankowych wymaga koncesji do zawiązywania spółek akcyjnych, mających za przedmiot przedsiębiorstwa bankowe.

Projekt wymaga koncesji dla przedsiębiorstw, mających znaczenie państwowe (np. fabryki amunicji, koleje żelazne, żegluga parowa, lotnictwo itp.), lub charakter publicznej użyteczności (tramwaje, zakłady elektryczne itd.) – inne natomiast przedsiębiorstwa, które nie mają tak doniosłego znaczenia dla państwa, można zawiązywać swobodnie (system rejestracji). Niepodobna w ustawie wyliczyć wszystkich przedsiębiorstw, posiadających znaczenie państwowe, lub charakter użyteczności publicznej, bo życie jest płynne, a petryfikacja nie jest wskazana. Dlatego projekt przyjmuje zasadę zmiennego ustalania przedsiębiorstw, podlegających systemowi koncesyjnemu, bądź rozszerzania, bądź ścieśniania listy takich przedsiębiorstw⁵⁷.

Ważną kwestią było samo określenie spółki akcyjnej. Podobnie jak czyniły to inne nowoczesne ustawodawstwa, za wyjątkiem szwajcarskiego, również polskie prawodawstwo nie podawało definicji spółki akcyjnej (*société anonyme*, *Aktiengesellschaft*, *company limited by shares*). Kodyfikatorzy, przychyłając się raczej do stanowiska *code de commerce*, posłużyli się natomiast metodą wyliczenia istotnych znamion tejże spółki, po których można ją odróżnić od innych związków, podobnie jak to uczyniła austriacka ustawa o spółkach z ograniczoną od-

spółki tego rodzaju podlegać będą prawu dawnemu”. Protokół Konferencji prasowej Sekretariatu Generalnego Komisji Kodyfikacyjnej RP. Referat informacyjny Sekretariatu Generalnego Kom. (isji) Kod. (yfikacyjnej) o stanie prac Komisji Kodyfikacyjnej, s. 286. Nie regulował spółki komandytowo-akcyjnej kodeks handlowy z 27 czerwca 1934 r., a więc nie było możliwe jej utworzenie pod rządami tego kodeksu. Dopuszczano jedynie działalność zagranicznych spółek komandytowo-akcyjnych. Tworzenie i funkcjonowanie tych spółek w Polsce stało się możliwe dopiero po wejściu w życie ustawy z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, obowiązującej od 1 stycznia 2001 r.; por. R. Lewandowski, *Polska koncepcja legislacyjna spółki komandytowo-akcyjnej*, Warszawa 2007, s. 199 i nast.

⁵⁷ Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 64; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 53.

powiedzialnością z 1906 r. Podejście takie uznano za słuszne ze względu na trudności i niebezpieczeństwa, w połączeniu ze zbędnością operowania w tym wypadku definicjami⁵⁸. Na podstawie analizy odpowiednich przepisów, w doktrynie wskazywano na kilka takich znamion⁵⁹:

1. Spółka akcyjna stanowiła związek pewnej liczby osób, członków, czyli akcjonariuszy, którymi mogły być osoby fizyczne i prawne, w tym również inne spółki akcyjne, a nawet podmioty prawa publicznego (gminy, państwo). Odróżniano założycielstwo gotówkowe i aportowe oraz założycielstwo kwalifikowane spółki⁶⁰. Polscy kodyfikatorzy, na wzór ustawodawstwa niemieckiego i szwajcarskiego, czynili różnicę pomiędzy zawiązywaniem spółki bez publicznej subskrypcji i zawiązywaniem jej na podstawie publicznej subskrypcji⁶¹. Było to uzasadnione tym, że o ile w pierwszej ze wskazanych sytuacji zawiązanie spółki oraz objęcie akcji przez założycieli i osoby przez nich zaproszone mogło zostać wyrażone w jednym lub kilku oddzielnych aktach⁶², o tyle powstawanie spółki w drodze publicznej subskrypcji wiązało się z ogłoszeniem prospektów skierowanych do szerszej publiczności. W pierwszym wypadku przyszli akcjonariusze zaznajamiali się ze statutem bezpośrednio, w drugim natomiast statut dochodził do ich wiadomości w drodze publikacji i w tym zakresie wymagano ogłoszenia go w *Monitorze Polskim*, ze wskazaniem, kiedy został on sporządzony i przed którym notariuszem. Przy publicznej subskrypcji należało

⁵⁸ S. Grzybowski, *Pojęcie spółki akcyjnej według projektu ustawy o spółkach akcyjnych*, „Przegląd Notarialny” 1927, nr 4, s. 372.

⁵⁹ Por. J. Namitkiewicz, *Spółka akcyjna*, s. 2349–2353; idem, *Akcyjne prawo*, [w:] *Encyklopedia nauk politycznych*, t. I, z. 1, Warszawa 1936, s. 64–66.

⁶⁰ Kapitał zakładowy spółki akcyjnej powinien być pokryty przez wpłaty akcjonariuszy, które mogły zostać uiszczone albo w gotówce (założycielstwo gotówkowe), albo w przedmiotach i prawach majątkowych (założycielstwo aportowe) albo częściowo w gotówce, a częściowo w aportach (założycielstwo mieszane). Pokrycie kapitału akcyjnego zabezpieczały odpowiednie sankcje cywilnoprawne i prawnokarne. Szczególną uwagę poświęcono założycielstwu kwalifikowanemu, zachodzącemu, gdy: a) akcjonariusze wnosili, zamiast gotówki, wkłady niepieniężne (przedmioty i prawa majątkowe, za które otrzymywali akcje), b) spółka nabywała od osób trzecich lub akcjonariuszy przedmioty majątkowe za gotówkę, c) osobom czynnym przy zawiązaniu spółki przyznawano za ich usługi wynagrodzenie (prowiję założycielską) na koszt spółki. W tych wszystkich sytuacjach zachodziło niebezpieczeństwo przyznania nadmiernie wysokiej opłaty lub wynagrodzenia z uszczerbkiem dla kapitału akcyjnego, albo z uszczupleniem przyszłej dywidendy. Aby temu niebezpieczeństwu zapobiec, przepisy nakładały na założycieli rozmaite związane z tym obowiązki.

⁶¹ J. Kaczkowski, *Projekt ustawy akcyjnej* (PPH 1927, nr 8), s. 338–339.

⁶² Jeżeli zawiązanie spółki odbywało się bez publicznej subskrypcji, w ten sposób, że założyciele bądź to wyłącznie pomiędzy sobą, bądź też wspólnie z osobami trzecimi, wykorzystali cały zapas akcji, wtedy zawiązanie odbywało się na podstawie jednej albo kilku umów, zawartych w formie aktu notarialnego. Treść tych umów przepisy określały, zarówno dla założycielstwa pieniężnego, jako i dla założycielstwa, opartego na wkładach niepieniężnych (aportach) albo nabytkach zgromadzonych przed zarejestrowaniem. Należał tutaj także wybór pierwszych władz spółki, który powinien być stwierdzony w akcie, dotyczącym zawiązania spółki.

przy tym spełnić jeszcze różne formalności dotyczące samego prospektu oraz zgłoszenia do rejestru⁶³.

2. Musiała ona posiadać statut, regulujący organizację spółki. Nie był on umową spółki, umową między akcjonariuszami, ale zbiorowym aktem założenia zrzeczenia. Traktowano go raczej jako umowę między założycielami spółki⁶⁴, do której akcjonariusze przystępują przez oświadczenie woli.

⁶³ Przy zawiązywaniu na podstawie publicznej subskrypcji nałożono na założycieli obowiązek złożenia w depozycie sądowym kaucji w wysokości jednej dziesiątej części kapitału akcyjnego i określono bliżej przeznaczenie tej kaucji oraz warunki jej zwrotu. Werbowanie subskrybentów miało się odbywać na podstawie publicznych ogłoszeń, tzw. prospektów, których sposób ogłaszania i treść regulowały szczegółowo przepisy, a za których prawdziwość i dokładność nałożono jako sankcję odpowiedzialność cywilną i karną. Szczegółowe informacje dotyczące aportów, nabytków przed rejestracją i szczególnych korzyści, które miały zostać przyznane osobom trzecim, powinny być zamieszczone w prospektach, na kartach zapisowych, a następnie na walnym zgromadzeniu organizacyjnym powinno być odczytane sprawozdanie założycieli oraz opina biegłych rewidentów. Przewidziano ponadto jeszcze inne gwarancje, mające zapobiec niebezpieczeństwom, połączonym z tego rodzaju założycielstwem spółki. Z pozostałych uregulowań warto wskazać, że oświadczenia przystąpienia do spółki miały formę piśmienną (zapis na akcje). Określono dokładnie treść karty subskrypcyjnej. Prawo przyjmowania subskrypcji i wpłat zastrzeżone zostało tylko dla Banku Polskiego i banków państwowych, a dla banków prywatnych tylko na podstawie osobnego zezwolenia ministra skarbu. Zdeponowane przez subskrybentów wpłaty na akcje nie mogły być podnoszone przez założycieli, wydane miały być po zarejestrowaniu spółki jej zarządowi. Jeżeli zawiązanie spółki nie doszło do skutku, wpłaty powinny być wypłacone subskrybentom bez potrąceń. Uregulowano dokładnie termin subskrypcji przydziału akcji, a następnie skutki nieuiszczenia przepisanych wpłat przed rejestracją oraz skutki nieudania się subskrypcji. Następnie nałożono na założycieli obowiązek zwołania zgromadzenia organizacyjnego, określając też sposób zwołania tego zgromadzenia i ułatwiając subskrybentom możliwość zaznajomienia się ze sprawozdaniem założycieli oraz opinią biegłych (znawców) rewidentów. Określono również sposób odbywania zgromadzenia organizacyjnego oraz program obrad i uchwał tegoż zgromadzenia.

⁶⁴ Polscy kodyfikatorzy określili w sposób formalny pojęcie założycieli spółki akcyjnej, przyznając ten charakter osobom, które podpisują statut, oznaczyli też minimalną liczbę założycieli, czyli trzy osoby. Od tej zasady wyjątek zachodził tylko wtedy, gdy założycielem było państwo. To formalne określenie pojęcia założycieli stanowiło podstawę do nałożenia na pewne indywidualnie oznaczone osoby obowiązku dopełnienia przepisów ustawy, za co ponosili oni odpowiedzialność cywilną i karną: ułożenia statutu, sporządzenia pisemnego sprawozdania o wkładach niepieniężnych lub nabytkach przed zarejestrowaniem spółki, przedłożenia sędziemu rejestrowemu wniosku o zarządzenie rewizji, ogłoszenia prospektów przy zawiązywaniu spółki na podstawie publicznej subskrypcji, dokonywania przydziału akcji subskrybentom, zwoływania walnego zgromadzenia organizacyjnego. W celu zapewnienia ścisłego przestrzegania ustawy kodyfikatorzy także na inne osoby biorące udział w zawiązaniu spółki akcyjnej (jak biorące udział w transakcjach o wkłady niepieniężne lub nabytki przed rejestracją, ogłaszające programy czy prospekty przyszłej spółki akcyjnej i inne), chociaż nienależące formalnie do założycieli, bo nie podpisały statutu, nałożyli odpowiedzialność cywilną i karną za uchybienie przepisom ustawy. Chodziło o to, aby właściwi animatorzy powstania spółki nie uchylili się od odpowiedzialności przez podstawienie innych osób, jako oficjalnych założycieli. Przez takie rozszerzenie grona osób odpowiedzialnych cywilnie i karnie za uchybienia przepisom ustawy, kodyfikatorzy starali się stworzyć gwarantując solidnego zawiązania spółek akcyjnych, zapobiec szalbierstwom i nieuczciwym machinacjom, obliczonym na wprowadzenie publiczności w błąd; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 66–67; Uzasadnienie projektu ustawy

3. Kolejne istotne znamię stanowił cel spółki akcyjnej, który musiał być dozwolony, możliwy do osiągnięcia i określony. Poza tymi wymogami ustawodawstwo polskie nie ograniczało celu przedsiębiorstwa akcyjnego. Mógł on być zarówno gospodarczy, jak i niematerialny, czysto idealny, jak dobroczynny czy towarzyski.

4. Spółka akcyjna należała do spółek kapitałowych⁶⁵. Określony liczbowo kapitał, zwany zakładowym lub akcyjnym traktowano jako najistotniejszy czynnik spółki⁶⁶. Przepisy eksponowały kapitałowy i realny charakter spółki akcyjnej, w przeciwieństwie do spółek osobowych. Uczestnictwo w spółce wyczerpywało się w świadczeniach realnych, związanych z utworzeniem kapitału zakładowego, który był z góry cyfrowo oznaczony w statucie, w wysokości nie mniejszej niż ustawowe minimum, podzielono go na części, zwane akcjami, zaś każda z nich reprezentowała jednostkę uczestnictwa w spółce. Akcjonariusze nie ponosili osobistej odpowiedzialności za zobowiązania spółki (art. 307 § 3 k.h.), a ich obowiązki sprowadzały się do świadczeń określonych w statucie (art. 307 § 2 k.h.)⁶⁷, co też dawało możliwości rozwoju przedsiębiorstwom akcyjnym. Ograniczone ryzyko, dzięki ograniczonej odpowiedzialności uczestników spółki, traktowano jako jedną z najważniejszych cech spółki akcyjnej. Zasady ograniczonej odpowiedzialności kodyfikatorzy II RP nie przeprowadzali jednak tak ostro, jak to czynił prawodawca niemiecki, który zakładał, że akcjonariusz, oprócz wpłaty na akcje, nie może być pociągany do żadnych innych świadczeń. Zasada ta została przełamana w polskim ustawodawstwie

akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 55–56.

⁶⁵ Przepisy dotyczące powstawania spółki akcyjnej miały zapewniać, nawet przy najmniejszej uważności ze strony przyszłych akcjonariuszy, całkowitą wpłatę i ochronę całości kapitału zakładowego na rzecz przyszłej spółki. I tak, w razie zawiązania spółki przez samych założycieli lub też łącznie z osobami trzecimi, o ile do takiej spółki miały być wnoszone aporty na pokrycie kapitału akcyjnego, powinny one ulec rewizji, zaś opinia biegłych rewidentów miała zostać przedłożona każdemu z przyszłych akcjonariuszy. O wiele poważniejsze formalności, jak już wskazywałem, przewidziano przy powstaniu spółki akcyjnej w drodze publicznej subskrypcji. W związku z tym, jeszcze na tle stanu prawnego według rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 22 marca 1928 r. o spółkach akcyjnych, Witold Supiński w swym uzasadnieniu pisał: „Wobec tego, iż, jak praktyka zachodnioeuropejska przy założycielstwie spółek akcyjnych stwierdziła, sprytni grynderzy [założyciele – dopisek L.G.] zawsze znajdują sposoby na obejście prawa, najbardziej ich nawet krępującego, przez sankcje cywilne i karne, pomieszczone w dziale ósmym prawa, zawiesił nad takimi założycielami tak odpowiedzialność cywilną, jak i karłą za nadużycia i żerowanie na naiwności ludzkiej”; W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. XIII.

⁶⁶ Jan Namitkiewicz w związku z tym pisał: „Spółka komandytowa łączy kapitał z pracą, w spółce akcyjnej kapitały łączą się bez elementu pracy; pracuje tylko personel robotniczy i urzędniczy”. J. Namitkiewicz, *Spółka akcyjna*, s. 2349.

⁶⁷ To określenie niedokładnie jednak oddawało intencję ustawodawcy. Zob. *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. 3–4; por. T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatko, *Kodeks Handlowy. Komentarz*, t. I, Kraków 1936, s. 489–491; M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935, s. 482–483.

przez wprowadzenie okresowych świadczeń niepieniężnych lub innych zobowiązań, połączonych z akcją (kartele w formie spółki akcyjnej), a także przy sanacji spółek akcyjnych, co do której ustawodawca wzorował odpowiednie przepisy na utrwalonej praktyce życia codziennego tychże spółek. Potrzeba pociągnięcia dotychczasowych akcjonariuszy do akcji sanacyjnej pojawiała się w wypadku niekorzystnej sytuacji gospodarczej spółki. W celu zasilenia spółki potrzebnym kapitałem przepisy przyznawały akcjonariuszom biorącym udział w akcji sanacyjnej pewne przywileje – akcje pierwszeństwa, w zamian za dopłatę. Inne metody akcji naprawczej zmierzały w kierunku obniżenia kapitału akcyjnego, faktycznie zużytego na skutek niepomyślnej koniunktury, w połączeniu z równoczesnym podwyższeniem tegoż kapitału drogą nowej emisji, przy czym dotychczasowi akcjonariusze, biorący udział w nowej emisji, byli traktowani korzystniej od akcjonariuszy nieuczestniczących w dopłatach. Kodyfikatorzy widzieli w tym sposób wywierania nacisku na akcjonariuszy przez spółkę, gospodarczego przymusu podwyższenia kwoty uczestnictwa.

5. Zasadą jednak pozostawał ograniczony obowiązek przyłożenia się do kapitału spółki, a więc dokonywania wpłaty na kapitał⁶⁸. Uważano to za podstawę instytucji spółki akcyjnej.

6. Z drugiej strony wiązało się z tym to, że akcjonariusze nie ponosili osobistej odpowiedzialności za zobowiązania spółki. Ryzyko akcjonariusza miało ograniczony charakter, mógł on co najwyżej stracić pieniądze wydane na nabycie akcji⁶⁹.

7. Inne istotne znamię spółki akcyjnej stanowił podział kapitału na ściśle określone równe udziały, czyli akcje (art. 307 § 1 k.h.). Pod pojęciem akcji należało rozumieć część kapitału akcyjnego lub dokument akcyjny albo ogół praw i obowiązków akcjonariusza⁷⁰. Dokumenty akcyjne mogły być na okaziciela albo imienne z prawem konwersji, o ile ustawa lub statut jej nie zabraniały. Przyjęto zasady niepodzielności (art. 344 § 1 k.h.) i zbywalności akcji (art. 348 k.h.), imiennych i na okaziciela (art. 345 k.h.). Dopuszczalne jednak było uzależnienie przez statut prawa zbywania akcji imiennych od zezwolenia spółki (art. 348 § 2, § 3 i § 4 k.h.) albo w inny sposób ograniczenie ich przenoszenia (art. 361 § 2 k.h.). Kodeks potwierdzał przy tym ważność umów ograniczających na pewien czas zbywalność akcji (art. 349 k.h.), co miało znaczenie w odniesieniu do powstawania grup akcjonariuszy (konsorcjów)⁷¹. Zawierał

⁶⁸ Kapitał akcyjny spółki miał wynosić przynajmniej dwieście pięćdziesiąt tysięcy złotych (art. 311 § 1 k.h.).

⁶⁹ *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. 5.

⁷⁰ Minimum wartości nominalnej akcji ustanowiono na 100 zł, umożliwiając jej obniżenie do 25 zł w odniesieniu do przedsiębiorstw użyteczności publicznej (art. 340 § 1 k.h.).

⁷¹ Dopuszczano akcje rozmaitych rodzajów, różniące się co do uprawnień, zarówno pod względem dywidendy, podziału majątku w razie likwidacji, jak też prawa głosu. Zaakceptowano, choć budziło to spory w doktrynie, akcje pluralne, o wielokrotnym prawie głosu, jedynie z tym ograni-

on jednocześnie postanowienia o obowiązkach akcjonariusza, które miały na celu zapewnienie ściągальności wpłat na akcje, a także o prawach majątkowych akcjonariusza⁷².

Kodyfikatorzy polscy nie uznali za wskazane uregulowanie akcji pracowniczych, na wzór ustawodawstwa francuskiego i włoskiego, polegający na dopuszczeniu pracowników do udziału w zyskach, z obawy przed zastrzeżeniem

zeniem, że musiały to być akcje imienne. Kodyfikatorzy opowiedzieli się na korzyść pluralnego głosowania, mając na uwadze to, iż takie uregulowanie prawa głosu mogło zapobiec „majoryzowaniu przez liczebną, nieraz obcą pod względem kapitału lub przygodną większość”, i że negatywne poglądy dotyczące pluralności głosów miały swą przyczynę w stosunkach walutowych spowodowanych inflacją. W celu rozgraniczenia interesów akcji uprzywilejowanych od innych akcji ograniczono wysokość dywidendy uprzywilejowanej oraz określono dywidendę akcji użytkowych, wydawanych w wypadku amortyzacji akcji. Ograniczono prawa przysługujące świadectwom założycielskim, wydawanym w zamian za usługi wykonane przy zawiązaniu spółki, tak co do czasu ich trwania, jak i wysokości udziału w zyskach. Akcje aportowe, to jest wydawane w zamian za wkłady niepieniężne (aporty) miały być winkulowane na 2 lata. Służyły one, w tym okresie, zabezpieczeniu roszczeń o odszkodowanie, z pierwszeństwem przed innymi wierzytelnościami, i miały być zatrzymane w spółce; przez ten czas nie mogły zostać zastawione ani zbyte (art. 347 k.h.); Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 73–74; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 61–62.

⁷² Obowiązek opłacenia akcji ciążył: 1) na każdorazowym akcjonariuszu, 2) w razie przeniesienia akcji także na poprzedników i subskrybencie, jednak odpowiedzialność subskrybenta i poprzedników była ograniczona, gdyż odpowiadali oni tylko w razie wykluczenia akcjonariusza i unieważnienia jego akcji za niedobór powstały po sprzedaniu akcji, i tylko przez 5 lat od chwili wpisu przeniesienia do księgi akcyjnej. Zapewnieniu zapłaty służyły następujące przepisy: 1) niedopuszczalność zwolnienia od wpłat, 2) niedopuszczalność kompensaty swoich wierzytelności z wpłatą na akcje, 3) pozbawienie akcjonariusza uczestnictwa, unieważnienie akcji i wydanie w miejsce unieważnionej akcji nowej oraz sprzedaż tej nowej akcji. Oprócz świadczeń pieniężnych przewidziano możliwość na połączenia z akcją obowiązku świadczeń periodycznych niepieniężnych i określono warunki takiego połączenia (akcje imienne, zbywalne za zgodą spółki, dopuszczenie kar umownych). Z praw majątkowych przysługiwało akcjonariuszom w czasie trwania spółki jedynie prawo do udziału w zysku (dywidenda), z wykluczeniem stałych odsetek, nawet tzw. odsetek budowlanych. Zysk dzielony był w stosunku do nominalnej wartości akcji, jednak jeżeli akcje nie zostały całkowicie opłacone – w stosunku do dokonanych wpłat na akcje. Statut mógł przy tym unormować w inny sposób kwestię podziału zysku. Zakazano zwrotu dokonanych wpłat na akcje, z wyjątkiem sytuacji w przewidzianych w przepisach (obniżenie kapitału akcyjnego, amortyzacja akcji). Wszelkie uiszczone do rąk akcjonariuszy przez zarząd bezprawne wypłaty zobowiązują tychże akcjonariuszy do ich zwrotu. Jedynie dywidendę pobraną w dobrej wierze akcjonariusz mógł zatrzymać bez obowiązku zwrotu; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 74–75; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, w: *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 62–63.

się walki pomiędzy kapitałem a pracownikami, jak też przed występowaniem tarć, w razie gdyby pracownicy uzyskali udział w zarządzie przedsiębiorstwa⁷³. Projekt taki istniał, choć miał charakter prywatny. Opracował go na przełomie 1920 i 1921 r. członek Komisji Kodyfikacyjnej, jeden ze współtwórców kodeksu handlowego, Aleksander Jackowski, adwokat i profesor Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie. Liczący 25 artykułów projekt „ustawy o akcjach pracy i o akcjach dla pracowników” normował kwestię dopuszczenia pracowników przedsiębiorstw akcyjnych do udziału w zyskach lub do udziału w przedsiębiorstwie albo do jednego i drugiego⁷⁴.

8. Wszystkie spółki akcyjne zaliczano do osób prawnych i do spółek handlowych, bez względu na przedmiot przedsiębiorstwa, obok spółki jawnej, spółki komandytowej i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (art. 5 § 2 k.h.). Każda spółka akcyjna działała pod firmą, występując na zewnątrz, dokonując czynności prawnych, nabywając prawa, zaciągając zobowiązania, pozywając i będąc pozwanym⁷⁵.

9. Spółka akcyjna miała określoną organizację. Ze względu na to, że reprezentowała typ korporacyjny osoby prawnej, działała ona za pomocą swoich organów: zarządu, organu nadzoru (rada nadzorczą i komisja rewizyjna) oraz walnego zgromadzenia, które tworzyli sami uczestnicy spółki⁷⁶. Warto tutaj podkreślić, że skład zarządu spółki i sposób jego powoływania pozostawiano autonomii statutu. Z braku odpowiednich postanowień statutu zarząd wybierało walne zgromadzenie. Zrezygnowano ostatecznie z koncepcji ustawowego zagwarantowania reprezentacji mniejszości w zarządzie⁷⁷. Poza tym

⁷³ Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 74; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 62; szerzej o tej instytucji A. Jackowski, *O akcjach pracy i o akcjach dla pracowników*, Warszawa 1921.

⁷⁴ *Projekt ustawy o akcjach pracy i o akcjach dla pracowników*, [w:] A. Jackowski, op. cit., s. 33–38.

⁷⁵ *Bliżej Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. 4–5.

⁷⁶ Szeroko i kompetentnie o tym: ibidem, s. 137–332; por. T. Dziurzyński, Z. Fenichel, M. Honzatkó, *Kodeks Handlowy. Komentarz*, t. I, s. 571–616; M. Allerhand, *Kodeks handlowy...*, s. 578–690.

⁷⁷ W pierwszych projektach Komisji Kodyfikacyjnej przewidywano taką reprezentację mniejszości w zarządzie. Walka o to toczyła się w połączonych Komisjach: Kodyfikacyjnej i Ministerialnej, która była przeciwna temu projektowi, jak też w sferach gospodarczych. Kulisy tej sprawy odsłonił Witold Supiński: „Stwierdzić należy, iż pod tym względem tylko sfery rządowe, reprezentowane tak w Komisjach, jak i poza nimi, zajęły jednolite stanowisko przeciwko wprowadzaniu takiej reprezentacji mniejszości do zarządu. Refleksja opanowała później i znaczną część członków Komisji Kodyfikacyjnej, zwłaszcza w Komitecie Organizacji Prac tejże Komisji, gdzie na posiedzeniu z dn. 10 października 1927-go roku, przy decydowaniu o projekcie w ostatecznej formie, niemal jednogłośnie skreślono taką reprezentację mniejszości w zarządzie. Wśród sfer gospodarczych,

został ograniczony czas urzędowania zarządu, z możliwością ponownego jego wyboru lub częściowego odnawiania. Pełnomocnictwa zarządu na zewnątrz ograniczały przepisy o wyłącznej kompetencji walnego zgromadzenia.

10. Spółka akcyjna uzyskiwała osobowość prawną przez zarejestrowanie, bez względu na cel spółki. Jako kupiec rejestrowy (art. 5 § 1 k.h.) obowiązana była wpisać się do rejestru handlowego (art. 6 k.h.). Należała ona do osób prawnych prawa prywatnego, a nie publicznego, co – jak już powyżej wspominałem – zapoczątkował francuski *code de commerce* z 1807 r. Okoliczność, że spółka akcyjna w pewnych sytuacjach powstawała na podstawie koncesji i znajdowała się pod nadzorem państwowym, nie nadawała jej charakteru publicznego. Prawa i obowiązki publiczne odgrywały w niej podrzędną rolę.

Kodyfikatorzy szczegółowo określili skutki rejestracji. W przeciwieństwie do prawa francuskiego, według którego spółka akcyjna pomimo zarejestrowania była nieważna, jeżeli nie dopełniono istotnych przepisów ustawowych, przyznali oni rejestracji skutek sanacyjny, a więc przez rejestrację spółka była ważna, pomimo uchybienia istotnym przepisom ustawowym. Aby jednak zapobiec istnieniu spółek, które nie odpowiadały przedmiotowym przepisom, przyznano sędziemu rejestrowemu prawo wymuszenia na zarejestrowanej spółce usunięcia braków. Uprawnienie to sięgało aż do wymuszenia rozwiązania spółki, gdy nie uczyniła ona zadość wezwaniu do usunięcia braków, które miały istotne znaczenie dla dalszego istnienia spółki, przy czym ograniczono je terminem pięcioletnim od dnia zarejestrowania spółki. W tym zakresie polscy kodyfikatorzy przyjęli zasadę prawa angielskiego, które przyznawało rejestracji

pomiędzy najwybitniejszymi nawet jego przedstawicielami, do ostatniej chwili przyjęcia prawa przez Radę Ministrów, odzywały się gorące głosy zarówno za taką reprezentacją mniejszości, jako też i przeciwko niej. Zrozumiałą jest rzeczą, iż ci, którzy reprezentują kapitał mniejszościowy w spółkach, chcieli mocą ustawy wejść, choćby częściowo do gestii tych spółek. Argumentowali oni, iż w ten sposób powstrzymają wywłaszczające apetyty kapitału większościowego tak przy dywidendzie, jak i też przy nowej emisji akcji; wysuwali i argument stopniowego unaradawiania w ten sposób spółek o kapitale obcym; głęsi natomiast byli na argument zasadniczy strony przeciwnej, iż jednolitość i sprężystość zarządu wymaga zupełnej harmonii w łonie zarządu, która będzie nie do osiągnięcia, jeżeli ustawowo zabezpieczy się prawa mniejszości w tymże zarządzie; nie dawali również posłuchu i tym argumentom, iż w imię praworządności nie wolno drogą ustawy ograniczać nawet obcy kapitał, który w dobrej wierze nabył pakiety akcji ponad 50% kapitału akcyjnego, celem objęcia gestii całej spółki. Nie liczyli się wreszcie oni i z tym, iż podobna innowacja, nieznaną nigdzie na zachodzie w formie ustawowej, odstraszać będzie dopływ kapitału zagranicznego do naszych spółek, a natomiast złośliwemu i wrogiemu kapitałowi obcemu pozwoli, przez wtargnięcie do zarządu, do wniknięcia w tajemnice spółek i paraliżowania ich działalności, zwłaszcza w spółkach, które posiadają własne sekrety lub też pracują, albo pracować będą w przyszłości na obronę Państwa. Pod wpływem wzajemnej dyskusji nad tym zagadnieniem, w kołach rządowych skryształizowała się ostateczna opinia, iż, aby zadowolić sfery domagające się reprezentacyjnej mniejszości, a licząc się z niektórymi argumentami, którym nie można było odmówić słuszności, należy pójść po drodze najszerszego dopuszczenia tejsze mniejszości w organach nadzorczych i kontrolujących spółki"; W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. XIV–XVI.

siłę twórczą, polegającą na uznaniu faktów dokonanych i ochronie obrotu. Nawet ustawodawstwa oparte na systemie nieważności odwoływały się zresztą w tym wypadku, w interesie bezpieczeństwa obrotu, do fikcji, utrzymując w mocy spółkę zarejestrowaną, jako *de facto* istniejącą, chociaż *de iure* nieważną. W tym systemie nieważność nie mogła naruszyć skuteczności umów zawartych z osobami trzecimi. Pomimo nieważności spółka znajdowała się w takiej sytuacji, jaką wywoływały jej rozwiązanie i likwidacja⁷⁸.

3. Konkluzje

Jak wynika z przeglądu zanalizowanych konstrukcji podstawowych oraz znamion spółki akcyjnej, kodyfikatorzy polscy przyjęli co do zasady liberalny model zakładania tychże spółek (system normatywny), uwalniający je od szkodliwej dla interesów prywatnych ingerencji władz administracyjnych. Spółki te zawiązywano z inicjatywy samych założycieli, na których ciążył obowiązek spełnienia przewidzianych prawem wymogów, co zostało poddane kontroli sądu przy rejestracji spółki. Silny nacisk przepisy kładły na ochronę indywidualnych interesów akcjonariuszy, chroniąc ich przed oszustwem i wyzyskiem ze strony założycieli i największych akcjonariuszy.

Sprzyjały temu również przepisy o nadzorze⁷⁹. W tym zakresie kodyfikatorzy polscy poszli relatywnie dalej, niż dotychczasowe prawodawstwo akcyjne⁸⁰. Odróżniali oni bowiem:

- 1) nadzór autonomiczny wewnętrzny, wykonywany przez własne władze spółki pochodzące z wyboru walnego zgromadzenia;
- 2) nadzór zewnętrzny, wykonywany przez osoby trzecie, postronne i niezależne od spółki.

Nadzór zewnętrzny miał być dokonywany przez badanie bilansu, rachunku zysków i strat oraz sprawozdania zarządu przez biegłych rewidentów, wyznaczonych przez sąd rejestrowy, zarówno pod względem zgodności z księgami i dokumentami, jak i faktycznym stanem majątku i interesów spółki.

⁷⁸ Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 71–72; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 59–60.

⁷⁹ Szerzej: A. D. Szczygielski, *Zakres kompetencji organu kontrolnego spółki akcyjnej*, przedm. J. Namitkiewicz, Warszawa 1936, s. 5 i nast.

⁸⁰ J. Kaczkowski, *Projekt ustawy akcyjnej* (PPH 1927, nr 8), s. 344–345 i (PPH 1927, nr 9), s. 385–387; idem, *Rewizja przedsiębiorstw akcyjnych w obliczu prawa*, Warszawa 1929.

Nadzór wewnętrzny miała zaś wykonywać rada nadzorcza lub komisja rewizyjna, albo obie te władze, o ile statut tak stanowił. Uzasadnienie Komisji Kodyfikacyjnej wyjaśniało: „Rada nadzorcza wykonywa trwały nadzór nad gospodarką spółki przez cały czas jej istnienia, podczas gdy komisja rewizyjna, powołana jest do badania bilansu, rachunku zysków i strat oraz sprawozdania zarządu pod względem ich zgodności z księgami, dokumentami tudzież faktycznym stanem rzeczy. Dalej badanie rady nadzorczej nie ogranicza się do stwierdzenia czy przedłużone bilanse i rachunki przedstawiają prawdziwy stan majątku spółki, lecz kontroluje także, czy gospodarka spółki jest celowa, odpowiednia”⁸¹.

Zwraca uwagę szerokie, nowoczesne uregulowanie możliwości łączenia się spółek, a także zmiany formy spółki handlowej⁸². Łączenie się (fuzja) spółek, odmiennie od obowiązujących w Polsce do unifikacji w 1928 r. ustaw akcyjnych, obejmowało nie tylko fuzję *per incorporationem*, lecz także fuzję *per unionem*, to jest taką, gdy z połączenia dotychczasowych spółek powstawała nowa spółka. Połączenie to opierało się na samoistnych uchwałach walnych zgromadzeń obu spółek, a więc nie jak w prawie niemieckim na uchwale o podwyższeniu kapitału akcyjnego spółki przejmującej, ale na uchwale o rozwiązaniu spółki prze-

⁸¹ Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 79; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 66. Do nadzoru czy kontroli wewnętrznej, można też było zaliczyć uprawnienie do kontroli sprawowanej przez poszczególnych akcjonariuszy i przez walne zgromadzenie, niemającej jednak charakteru stałego, ale sporadyczny. Akcjonariusze mieli prawo badać sprawozdanie organu kontroli oraz opinię biegłych rewidentów, gdyż odpisy tych dokumentów mogły być wydawane akcjonariuszom na ich żądanie na dwa tygodnie przed walnym zgromadzeniem (art. 421 k.h.). Ponadto zaś, biorąc udział w walnym zgromadzeniu, mogli oni wywierać pewien wpływ na tok czynności i sprawy zastrzeżone przepisami prawa oraz statutem spółki. Pewne funkcje kontrolne akcjonariusze wykonywali korzystając z nadawanych im przez kodeks handlowy uprawnień do łączenia się w grupy (art. 379 § 3 i § 4 oraz art. 380 § 2 k.h.). Wybór członków rady nadzorczej i komisji rewizyjnej zastrzeżony był co prawda dla grup reprezentujących pewną określoną liczbę akcji lub głosów (1/5 część kapitału, 1/5 część głosów, reprezentowanych na zgromadzeniu), jednak akcjonariusz skupiający w swych rękach powyższą liczbę akcji lub rozporządzający wskazaną liczbą głosów mógł indywidualnie dokonać wyboru członka rady lub komisji rewizyjnej, a przez to uzyskać wpływ na sprawowaną przez te organy kontrolę. Uprawnienia kontrolne posiadało też walne zgromadzenie, bowiem zatwierdzało sprawozdania, bilans, rachunek zysków i strat, uchwała podział zysków i udzielało władzom spółki absolutorium (art. 390 § 2, 388 pkt. 1). Podejmowało ono także decyzje w ważnych kwestiach, poddanych jego właściwości: zbycie i wydzierżawienie przedsiębiorstwa, zbycie nieruchomości fabrycznych, emisja obligacji, nabywanie nieruchomości, wybór rady nadzorczej i komisji rewizyjnej. Kontrola ta miała często – w kwestiach tak istotnych, jak zatwierdzanie sprawozdań i bilansów – charakter kontroli dokonywanej *ex post* i nie była kontrolą bezpośrednią, ale raczej pośrednią; J. Namitkiewicz, *Spółka akcyjna*, s. 2365–2366.

⁸² *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. 370–376.

jętej, stąd też przepisy normowały treść takiej uchwały o połączeniu, jak też inne jeszcze jej warunki: formę, stosunek głosów, rejestrację⁸³.

Z kolei co do kwestii możliwości przekształcenia spółki akcyjnej i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, to kodeks handlowy wychodził tu z założenia, iż forma spółki akcyjnej, jako bardziej skomplikowana, mogła stać się uciążliwa dla tych spółek, których przedsiębiorstwo uległo redukcji, w związku z czym forma spółki z ograniczoną odpowiedzialnością stawała się, jako prostsza, bardziej odpowiednia. Przekształcenie następowało także w razie skupienia akcji w rękach nielicznej grupy akcjonariuszy, którzy uznali elastyczniejszą co do formy spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością za bardziej pożądaną dla celów prowadzenia przedsiębiorstwa. Niekiedy też tworzone początkowo spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, w zamiarze – w miarę rozwoju przedsiębiorstwa – przekształcenia jej w spółkę akcyjną. Kodeks handlowy miał w tym zakresie na celu ułatwienie przekształcenie spółki akcyjnej w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością i odwrotnie⁸⁴.

Polskie regulacje spółki akcyjnej, zarówno te z 1928 r., jak i te w nieco rozszerzonej i zmodyfikowanej wersji, włączonej do kodeksu handlowego z 1934 r., należy uznać za udane. Widoczny jest w nim znaczny stopień samodzielności rozwiązań i dostosowania ich do rodzimych uwarunkowań oraz potrzeb obrotu. Nie bez powodu główny twórca ministerialnego projektu dr Witold Supiński z wyraźną dumą stwierdzał, że ze specyficznego połączenia wiedzy teoretycznej, doświadczeń administracyjnych, praktyki prywatnej i postulatów gospodarczych wyrósł „na wskroś oryginalny projekt polskiej ustawy akcyjnej”⁸⁵. Opinię tę potwierdzał znamienity członek Komisji Kodyfikacyjnej, jeden ze współtwórców kodeksu handlowego prof. Adam Chełmoński, który miał wyrazić się następująco: „Nasze prawo o spółkach akcyjnych stanowi opracowanie samodzielne. Jest pewien wpływ ustawodawstwa niemiec-

⁸³ Połączenie mogło nastąpić również bez podwyższenia kapitału akcyjnego, jeżeli spółka przejmująca posiadała w swoim ręku akcje spółki przejmowanej, albo gdy spółka przejmująca miała akcje własne nabyte w sposób zgodny z ustawą i te akcje wydawała akcjonariuszom spółki przejętej. W celu wydania akcji akcjonariuszom - spółki przejmowanej spółka przejmująca mogła nabyć akcje własne, jednak w wysokości nie większej niż 10% kapitału akcyjnego. Zastrzeżone przy tym zostało w okresie odrębnego zarządu majątkami łączących się spółek, dla wierzycieli każdej spółki pierwszeństwo do zaspokojenia z majątku swej pierwotnej dłużniczki przed wierzycielami innej spółki. Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, op. cit., s. 82–83; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez sekcję prawa handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, op. cit., s. 69–70.

⁸⁴ Szerzej: J. Namitkiewicz, *Spółka akcyjna*, s. 2396–2397.

⁸⁵ W. Supiński, *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych...*, s. VI.

kiego, ale nie tak znaczny jak w K(odeksie) H(andlowym)⁸⁶. Opinie te można uznać za w pełni miarodajne, a przy tym wystawiające wysoką ocenę naszym kodyfikatorom.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Ankieta w sprawach przyszłej ustawy akcyjnej*, Nakładem Ministerstwa Przemysłu i Handlu, Warszawa 1927.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 2, Warszawa 1920.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 3, Warszawa 1921.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 11, Warszawa 1929.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 12, Warszawa 1929.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 13, Warszawa 1930.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1.
- Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2.
- Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 16, Warszawa 1934.
- Komisja Kodyfikacyjna. Dział ogólny*, z. 17, Warszawa 1937.
- Komisja Kodyfikacyjna. Podkomisja Prawa Handlowego*, z. 3. Projekt Kodeksu Handlowego. Część I w nowym brzmieniu. Przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej w dniach 4–6 maja 1934. II. Projekt przepisów wprowadzających Kodeks handlowy. Część I w nowym brzmieniu. Przyjęty przez Kolegium Uchwalające Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 6 maja 1934, Warszawa 1934.
- Materiały do prawa akcyjnego (z prac b. Komisji prawa handlowego przy Ministerstwie Sprawiedliwości)*, „Kwartalnik Prawa Cywilnego i Karnego” 1920.
- Projekt prawa o spółkach akcyjnych*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1917, nr 23.
- Projekt ustawy o akcjach pracy i o akcjach dla pracowników, [w:] A. Jackowski, *O akcjach pracy i o akcjach dla pracowników*, Warszawa 1921.
- Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, Warszawa 1927.

⁸⁶ (A. Chelmoński), *Prawo handlowe, skrypt wg wykładów Prof. A. Chelmońskiego w roku akad.(emickim) 1933/34*, s. 169. Podobnie Józef Kaczkowski podkreślał, że choć polskie prawo zbliża się najbardziej do niemieckiego (§ 178–319 Handelsgesetzbuch z 1897 r.), to „(...) ma jednak zupełnie nowe i odmienne postanowienia (...)”; *Polskie prawo o spółkach akcyjnych. Ustawa i komentarz*, oprac. J. Kaczkowski, Poznań 1929, s. VII–VIII; por. idem, *Rewizja przedsiębiorstw akcyjnych...*, s. 6.

Protokół Konferencji prasowej Sekretariatu Generalnego Komisji Kodyfikacyjnej RP. Referat informacyjny Sekretariatu Generalnego Kom.(isji) Kod.(yfikacyjnej) o stanie prac Komisji Kodyfikacyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 10.

Różne wiadomości, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1919, nr 11 i nr 12.

Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP wygłoszone na posiedzeniu połączonych komisji prawniczych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1927, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 10, Warszawa 1927.

Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP wygłoszone na posiedzeniu połączonych komisji prawniczych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1927.

Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej RP wygłoszone na posiedzeniu połączonych komisji prawniczych Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1927.

Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1924 do 31 grudnia 1924, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 7, Warszawa 1926.

Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1925 do 31 grudnia 1925, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 8.

Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej za czas od 1 stycznia 1926 do 31 grudnia 1926, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Dział ogólny*, t. I, z. 9.

Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28.

Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 1. Ogólnego zbioru nr 28. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych, przyjęty w 3-cim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzp. Pol., z uzasadnieniem, Warszawa 1927; Uzasadnienie projektu ustawy akcyjnej, [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa handlowego*, t. I, z. 2. Ogólnego zbioru nr 29. Projekt ustawy o spółkach akcyjnych z uzasadnieniem, opracowany przez Sekcję Prawa Handlowego z udziałem Komisji Ministerstwa Przemysłu i Handlu i przyjęty przez Komitet Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej w dniu 10 października 1927, Warszawa 1927.

Źródła prawa

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 lipca 1934 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu, a nadto co do §§ 5, 8, 55, 62, 65–69 i 77 w porozumieniu z Ministrem Skarbu, a co do §§ 60 i 64 w porozumieniu z Ministrem Komunikacji oraz Poczty i Telegrafów o rejestrze handlowym; Dz.U. RP, Nr 59 poz. 511, § 51).

- Rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 13 czerwca 1922 r. w przedmiocie udzielania pozwoleń zagranicznym spółkom akcyjnym oraz komandytowo-akcyjnym na działalność w Państwie Polskim (Dz.U. RP Nr 52, poz. 474).
- Rozporządzenie Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 26 maja 1923 r. w przedmiocie zmiany § 4 rozporządzenia Ministrów Przemysłu i Handlu oraz Skarbu z dnia 13 czerwca 1922 r. w przedmiocie udzielania pozwoleń zagranicznym spółkom akcyjnym oraz komandytowo-akcyjnym na działalność w Państwie Polskim.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1928 r. o prawie bankowym (Dz.U. RP Nr 34, poz. 321).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 23 grudnia 1927 r. w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP 1928, Nr 3, poz. 18).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 26 stycznia 1928 r. o kontroli ubezpieczeń (Dz.U. RP Nr 9, poz. 64).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. Kodeks Handlowy. Część I (Dz.U. RP Nr 57, poz. 502).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 3 grudnia 1930 r. o zmianie niektórych postanowień rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. – prawa o spółkach akcyjnych (Dz.U. RP 1930, Nr 86, poz. 664).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym (Dz.U. RP, Nr 53, poz. 468, art. 8).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1928 r. w sprawie wyszczególnienia rodzajów przedsiębiorstw, mających znaczenie państwowe lub charakter użyteczności publicznej (Dz.U. RP, Nr 103, poz. 918).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1928 r. w sprawie warunków dopuszczenia zagranicznych spółek akcyjnych oraz komandytowo-akcyjnych do działalności na obszarze Rzeczypospolitej (Dz.U. R.P. nr 103, poz. 919 ze zm.).
- Ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP Nr 66, poz. 400, ze zm.).

Literatura

- (Chełmoński A.), *Prawo handlowe, skrypt wg wykładów Prof. A. Chełmońskiego w roku akad.(emickim) 1933/34*, opracowali L. Biełanowicz i W. Mysłowski, Wilno 1934.
- Allerhand M., *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935.
- Allerhand M., *Słowo wstępne*, w: idem, *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935.
- Benis A., *Studia akcyjne*, Warszawa 1933.

- Bloch J., *Na marginesie projektu ustawy o spółkach akcyjnych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1928, nr 3.
- Cichowicz L., *Kilka uwag do projektu ustawy o spółkach akcyjnych przyjętego w trzecim czytaniu przez sekcję prawa handlowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Adwokatów Polskich. Dział Województw Zachodnich” 1927, nr 12.
- Cichowicz L., *Zmiany jakich doznał projekt ustawy o spółkach akcyjnych opracowany przez Sekcję Prawa Handlowego w Komitecie Organizacji Prac Komisji Kodyfikacyjnej*, „Czasopismo Adwokatów Polskich. Dział Województw Zachodnich” 1928, nr 2.
- Dziurzyński T., Fenichel Z., Honzatko M., *Kodeks Handlowy. Komentarz*, t. I, Kraków 1936.
- Fenichel Z., *Działalność zagranicznych spółek akcyjnych w Polsce*, „Przegląd Notarialny” 1929, nr 1–2.
- Górnicki L., *Organizacyjne zagadnienia kodyfikacji prawa handlowego w Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919–1939)*, AUW No 2501. Prawo CCLXXXV, Wrocław 2003.
- Grzybowski S., *Pojęcie spółki akcyjnej według projektu ustawy o spółkach akcyjnych*, „Przegląd Notarialny” 1927, nr 4.
- Jackowski A., *O akcjach pracy i o akcjach dla pracowników*, Warszawa 1921.
- Kaczkowski J., *Nowelizacja prawa akcyjnego*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1931, nr 2 i nr 3.
- Kaczkowski J., *Projekt ustawy akcyjnej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1927, nr 8 i nr 9.
- Kaczkowski J., *Rewizja przedsiębiorstw akcyjnych w obliczu prawa*, Warszawa 1929.
- Kaczkowski J., *Zasady prawa akcyjnego*, Warszawa 1918.
- Landau Sz., *Z powodu projektu prawa o spółkach akcyjnych*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1917, nr 30.
- Lewandowski R., *Polska koncepcja legislacyjna spółki komandytowo-akcyjnej*, Warszawa 2007.
- Namitkiewicz J., *Akcyjne prawo*, [w:] *Encyklopedia Nauk Politycznych*, t. I, z. 1, Warszawa 1936.
- Namitkiewicz J., *Podręcznik prawa handlowego, wekslowego, czekowego i upadłościowego*. wyd. 3, przejrzone i uzupełnione, Warszawa 1927.
- Namitkiewicz J., *Spółka akcyjna*, [w:] *Encyklopedia podręczna prawa prywatnego*, t. IV, Warszawa 1939.
- Prawo o spółkach akcyjnych. Komentarz*, red. H. W. Kon, Warszawa 1933.
- Ritterman H., *Zarys prawa handlowego*, przedm. prof. A. Chełmoński, Warszawa 1936.
- S.(upiński?) W., *Informacje i uwagi*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1925.
- Schoenwitz S., *Uwagi do pierwszej części prawa o spółkach akcyjnych: „O istocie i nazwie spółek bezimiennych”*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1917, nr 23.

- Supiński W., *Uwagi wstępne*, [w:] *Prawo o spółkach akcyjnych*. Uwagami wstępnymi zaopatrzył Adw. Dr. W. Supiński, Radca Prawny Min. Przem. i Handlu, Referent Ustawy, Warszawa 1928.
- Szczygielski A. D., *Zakres kompetencji organu kontrolnego spółki akcyjnej*, przedm. J. Namitkiewicz, Warszawa 1936.
- Żukowski P. M., *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. II, red. D. Malec, Kraków 2014.